

PRAVNA ZAŠTITA ŽIVOTINJSKOG SVETA (FAUNE) KAO INTEGRALNOG DELA ŽIVOTNE SREDINE¹

Dr Ana Batrićević

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

U okviru projekta "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije" autorka se fokusirala na istraživanje nacionalnog i međunarodnog okvira za pravnu, a posebno kaznenopravnu (krivičnu i prekršajnu) zaštitu jedne specifične komponente životne sredine – životinjskog sveta (faune). Iako je u Srbiji do sada objavljen niz monografija i naučnih članaka posvećenih različitim ekološkopравnim pitanjima, veoma mali broj autora se bavio pravnom zaštitom životinjskog sveta, životinja kao bića per se i državnom reakcijom na nedozvoljena ponašanja ljudi prema životinjama. Imajući u vidu da je ta oblast u našoj stručnoj literaturi relativno skromno istražena, kao i činjenicu da pojedina zakonska rešenja, poput krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja i Zakona o dobrobiti životinja, predstavljaju novine u našem pravnom sistemu, autorka je tokom ovog projektonog ciklusa posebnu pažnju posvetila kritičkoj analizi navedenih zakonskih odredbi, njihovom poređenju sa inostranim pravnim izvorima i procenjivanju mogućnosti i ograničenja kada je u pitanju državna reakcija na okrutnost prema životinjama u Srbiji. Na osnovu zaključaka izvedenih iz svog istraživanja, autorka je nastojala da formuliše preporuke koje bi doprinele unapređenju kvaliteta analiziranih propisa i njihovoj efikasnijoj implementaciji u praksi i to u skladu sa principima biocentrične etike i evropskim i svetskim standardima u sferi zaštite životinja.

Ključne reči: zaštita životne sredine, zaštita životinja, krivično pravo, ekološko pravo, socijalna intervencija

---

¹ Ovaj tekst je nastao kao rezultat na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnost socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

1. UVOD

Težeći da zadovolji svoje mnogobrojne i raznovrsne potrebe, čovek je svojim prisvajачkim odnosom prema prirodi prouzrokovao narušavanje ekološke ravnoteže, čime je doveo u pitanje kako sopstveni, tako i opstanak brojnih biljnih i životinjskih vrsta (Marković, 2014:26-27) i izazvao degradaciju praktično svih elemenata životne sredine (Joldžić i Jovašević, 2012:13). Čovekove ekonomske aktivnosti, naročito od sedamdesetih godina dvadesetog veka, dovode do brojnih ekoloških problema u vidu zagađenja vazduha, vode, zemljišta, neracionalnog eksploatiranja ograničenih prirodnih resursa, degradacije prirodnih staništa, izumiranja flore i faune. Ignorisanje ovih problema i na globalnom i na lokalnom nivou dovelo je čovečanstvo na ivicu ekološke krize, preteći da trajno poremeti balans između prirode i društva i ugrozi kompletan živi svet, a posebno ljudsko zdravlje, društveni razvoj (Mazour, Chumakoy, Gay, 2003: 119) i kvalitet ljudskog života (Marković, 2014:34).

U svetlu tih saznanja, u svetu se poslednjih decenija sve više pažnje posvećuje pravnoj zaštiti i životne sredine kao celine i njenih integralnih delova kao što su vazduh, voda, zemljište, flora i fauna i to kako na nacionalnom tako i na internacionalnom nivou. Međunarodni, a posebno evropski trendovi u pravnoj nauci, zakonodavstvu i praksi pravosudnih i drugih državnih organa nalažu odstupanje od radikalnog antropocentrizma (Visković, 2009:323) koji naglašava da je "čovek centar sveta, a sve što je dobro za njega, dobro je i za prirodu" (Đorđević, 2002: 235). Umesto toga, stremlji se ka osnovnim postulatima biocentrične etike koja nalaže da se životinje ne tretiraju samo kao "puka sredstva" za ostvarivanje ljudskih ciljeva već kao čovekova "subića" (Fajnberg, 1987:29-30). Naime, u poslednjih nekoliko decenija naučno je potvrđeno da su životinje sposobne da osećaju bol, patnju, strah i stres, što je dovelo do humanizovanja odnosa ljudi prema životinjama (Paunović, 2004a:199). Istovremeno je dokazano da se interakcija ljudi sa životinjama (naročito psima, mačkama, konjima i delfinima) izuzetno pozitivno odražava na ljudsko zdravlje i blagostanje (Cole, 2009:5; Kruger i Serpell, 2006:23, O'Haire, 2010:227).

U skladu sa rastućim interesovanjem svetske pravne nauke za oblast pravne zaštite životne sredine i njenih komponenti, uključujući i faunu, odnosno životinjski svet, ali i životinje kao bića *per se*, proučavanje navedene problematike našlo je svoje mesto i u okviru projekta "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije", Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja. Tokom navedenog projektnog ciklusa, pravna zaštita životinjskog sveta istražena je pre svega u kontekstu različitih vidova ekološkog kriminaliteta, odnosno krivičnih dela protiv životne sredine i to u sklopu potprojekta "Državna reakcija u oblastima kriminaliteta u razvoju – visokotehnološkog i ekološkog", čiji je rukovodilac bio prof. dr Vladan Joldžić.

Pored analiziranja osnovnih ekološkopravnih pojmova i pojavnih oblika ekoloških delikata, kao neophodne polazne osnove za preispitivanje mogućnosti socijalne intervencije u cilju prevencije i sankcionisanja ovog fenomena, istraživanja koja je autorka sprovela u okviru tog potprojekta bila su posebno fokusirana na državnu reakciju na ona

nedozvoljena ljudska ponašanja kojima se povređuje i ugrožava životinjski svet (fauna) kao integralni deo životne sredine kao skupa prirodnih i stvorenih vrednosti čiji kompleksni međusobni odnosi čine okruženje odnosno prostor i uslove za život ljudi².

Pod pojmom ekoloških delikata podrazumeva se sveukupnost ljudskih ponašanja kojima se povređuju ili ugrožavaju društvene vrednosti koje određuju uslove za čuvanje, unapređenje i zaštitu životne i radne sredine čoveka. U ekološke delikte spadaju: ekološka krivična dela, ekološki privredni prestupi i ekološki prekršaji. Ovi delikti čine samo jednu podvrstu ukupnog pretupništva sa kojim se jedno društvo, odnosno država suočava u određenom vremenskom periodu. Oni se od drugih vrsta delikata razlikuju upravo po objektu zaštite (skupu društvenih vrednosti koje se povređuju ili ugrožavaju ovako preduzetim delatnostima. Objekt zaštite ekoloških delikata jeste čovekova životna sredina (Jovašević, Đurđić, 2006:171), ali i pravo čoveka na zdravu i relativno očuvanu prirodnu sredinu (Stojanović, 2006:600) kao jedno od osnovnih ljudskih prava koje spada u takozvana "prava solidarnosti" ili "prava treće generacije" (Paunović, Krivokapić, Krstić, 2007:292) i koje obuhvata i pravo budućih generacija na zdravu prirodu i adekvatne resurse (Joldžić, 2008b:25) .

U kontekstu izučavanja ekoloških delikata, akcenat je stavljen na: kritičko analiziranje važećih propisa iz oblasti zaštite životne sredine, kako međunarodnog tako i nacionalnog polja primene, detaljno proučavanje uporednopravnih rešenja iz ove oblasti uz razmatranje mogućnosti takozvanog "transplantovanja" (Votson, 2000:14), odnosno preuzimanja rešenja iz komparativnog prava u domaći pravni sistem, kao i na formulisanje predloga i sugestija usmerenih na unapređenje postojećeg normativnog okvira i zakonodavne politike i njihovog usklađivanja sa univerzalnim i evropskim standardima zaštite životinjskog sveta.

Prilikom proučavanja mogućnosti socijalne intervencije u oblasti ekoloških delikata, a posebno onih kojima se povređuje ili ugrožava životinjski svet, analizirani su kako preventivni tako i represivni aspekti državne reakcije na ovaj fenomen. U sklopu izučavanja preventivnih aspekata analizirani su zakoni, podzakonski akti i strateški dokumenti kojima se propisuju osnovni principi postupanja čoveka prema životnoj sredini i životinjskom svetu kao njenoj komponenti, ali i osnovni razvojni pravci zakonodavne i kriminalne politike u toj oblasti. Represivni aspekti, u smislu kaznenopravne reakcije proučeni su posredstvom analiziranja onih pravnih normi relevantnih za zaštitu životinjskog sveta, koje sadrže sankciju, bilo krivičnopravnu bilo prekršajnopravnu, namenjenju licu koje se ponaša na način koji je u suprotnosti sa onim koje se zahteva dispozicijom (Čavoški i Vasić, 1999:49). Reč je o različitim mehanizmima kaznenopravne reakcije na ekološke delikte (Jovašević, 2009), koji uključuju kako norme prekršajnog, tako i norme krivičnog prava i prava privrednih prestupa.

Budući da predstavlja najoštriju formu državne intervencije, krivičnopravna reakcija na nedozvoljena ljudska ponašanja prema životinjskom svetu proučena je sa naročitom pažnjom. U tom smislu, u naučnim radovima autorke, objavljenim tokom

---

² Čl. 3. st. 1. tačka 1., Zakon o zaštiti životne sredine, "Službeni glasnik RS", br. 135/2004, 36/2009, 72/2009 i 43/2011.

ovog projektnog ciklusa analizirana je većina onih krivičnih dela protiv životne sredine, koja su sistematizovana u okviru 24. poglavlja Krivičnog zakonika Republike Srbije³, a kojima se, bilo posredno bilo neposredno štiti životinjski svet i to od najozbiljnijih vidova povređivanja ili ugrožavanja. U krivična dela protiv životne sredine koja su naročito značajne za zaštitu životinjskog sveta spadaju: 1) ubijanje i zlostavljanje životinja (član 269.), 2) prenošenje zaraznih bolesti kod biljaka i životinja (član 270.), 3) nesavesno pružanje veterinarske pomoći (član 271.), 4) proizvodnja štetnih sredstava za lečenje životinja (član 272.), 5) zagađivanje hrane i vode za ishranu, odnosno napajanje životinja (član 273.), 6) nezakonit lov (član 276.), 7) nezakonit ribolov (član 277.) i 8) uništenje, oštećenje, iznošenje u inostranstvo i unošenje u Srbiju zaštićenog prirodnog dobra (član 265.).

Društveni značaj proučavanja pravne zaštite životinjskog sveta proizlazi iz istaknutog mesta koje u savremenom sistemu vrednosti zasnovanom na principima biocentrične etike zauzima životinjski svet kao takav, ali i iz neraskidive veze koja postoji između dobrobiti životinja i očuvanja životne sredine i zdravlja i dobrobiti ljudi, Osim toga, izučavanje kaznenopravne zaštite životinjskog sveta po svom društvenom značaju prevazilazi okvire zaštite čovekove životne sredine i očuvanja zdravlja i dobrobiti ljudi i životinja. U prilog tome govore istraživanja koja su potvrdila povezanost između ekološkog kriminaliteta, a u okviru njega i krivičnih dela kojima se povređuje ili ugrožava dobrobit životinja, sa drugim oblicima kriminaliteta (Arluke, Levin, Luke i Ascione, 1999: 963-975; Ascione, 2001:4; Febres *et al*, 2014: 1059-1077). U pitanju su različiti oblici kriminaliteta, uključujući nasilnički, a posebno porodično nasilje i nasilje u patnerskim odnosima (Beirne, 2004: 41-42; Flynn, 2009:116-124) ali i organizovani kriminalitet koji neretko poprma transnacionalne razmere (Rice *et al*, 2008:2).

Posebno je naglašena povezanost između krivičnih dela protiv životne sredine (uključujući i krivična dela protiv životinjskog sveta) sa nizom nezakonitih aktivnosti kao što su: ilegalni promet (uvoz, izvoz, tranzit, kupovina ili prodaja) zaštićenih prirodnih dobara, oružja, opojnih droga i psihotropnih supstanci. Ova dela često se dovode u vezu i sa krivičnim delima korupcije, ali i sa krivičnim delima protiv života i tela, kao što su ubistvo ili nanošenje teških telesnih povreda, zatim sa krivičnim delima protiv zdravlja ljudi, kao i sa krivičnim delom nasilničkog ponašanja i nasilja u porodici. Pojedini oblici zlostavljanja životinja poput, na primer organizovanja borbi između životinja, a naročito borbi pasa, dovode se u vezu sa nezakonitim kockanjem i kladenjem (Gibson, 2005).

Uočena je isprepletanost između nasilja i okrutnosti prema životinjama sa nizom devijantnih ispoljavanja, koja ne moraju nužno zalaziti u kriminalnu zonu, već ostaju na nivou socijalno-patološkog, društveno opasnog i neprihvatljivog ponašanja u vidu, na primer, alkoholizma, narkomanije i pripadništva mladih uličnim bandama (Arluke, Levin, Luke i Ascione, 1999: 963-975). Tu spada na primer hordašenje, u smislu patološkog sakupljanja životinja i njihovog držanja i čuvanja u ekstremno nehigijenskim i

---

³ Krivični zakonik, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014.

prenatrpanim uslovima (Fleury, 2007:58-59). Navedeni argumenti nameću potrebu da se pravna zaštita životinja izučava ne samo u okviru ekološkog kaznenog prava, već i u sklopu drugih oblika kriminaliteta. Zbog toga proučavanje pravne zaštite životinja treba posmatrati u širem kontekstu, kao doprinos socijalnoj intervenciji u odnosu na različite oblike kriminaliteta, a posebno nasilničkog kriminaliteta, što ovoj problematici daje dodatan kako društveni tako i naučni značaj.

Inkriminisanje povređivanja i ugrožavanja životinjskog sveta, normama krivičnog i prekršajnog prava predstavlja novinu u pravnom sistemu Republike Srbije. Izdvajanje krivičnih dela protiv životne sredine u posebno poglavlje, kao i propisivanje krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja u Republici Srbiji učinjeno je tek 1. januara 2006. godine, kada je na snagu stupio važeći Krivični zakonik. Osim toga, Srbija je svoj prvi Zakon o dobrobiti životinja usvojila tek 2009. godine, dakle, znatno kasnije u odnosu na mnoge evropske zemlje, uključujući i neke od bivših jugoslovenskih republika poput Hrvatske i Slovenije. Zbog toga je izučavanje relevantnih međunarodnih pravnih standarda i uporednopravnih rešenja iz ove oblasti izuzetno važno. Na taj način se doprinosi potpunijem razumevanju i kvalitetnijem tumačenju postojećih zakonskih odredbi, što pogoduje poboljšanju efikasnosti, adekvatnosti, doslednosti i ujednačenosti njihove praktične primene kako od strane građana u svakodnevnom životu, tako i od strane nadležnih pravosudnih i upravnih organa. Time se istovremeno ostvaruje kritičko sagledavanje važećeg normativnog okvira iz ove oblasti, što je preduslov za njegovo poboljšanje u smislu usklađivanja sa univerzalnim i evropskim standardima zaštite i dobrobiti životinja.

Primena novih instituta i inkriminacija, mahom preuzetih iz pravnih sistema koji u oblasti kaznenopravne zaštite životinja imaju znatno dužu i bogatiju tradiciju od naše, zahteva ne samo njihovo detaljno proučavanje, već i prilagođavanje konkretnim istorijskim, kulturnim, socijalnim i ekonomskim okolnostima u našoj zemlji. Proučavanje novih zakonskih rešenja iz oblasti pravne zaštite životinja omogućava da se nadležnim pravosudnim organima daju smernice za postupanje u pojedinačnim slučajevima. Tako se stvaraju uslovi da ovi pravni transplantati zažive u našem pravnom sistemu i omogućava da promene učinjene na normativnom planu budu dosledno sprovedene u praksi.

Analiza propisa kojima je regulisana zaštita životinjskog sveta i objavljivanje rezultata naučno-istraživačkog rada na tom polju odražava se na podizanje društvene svesti o značaju ove problematike, čime se unapređuju kvalitet i efikasnost socijalne intervencije na ovaj oblik kriminaliteta i to kako u formi prevencije tako i u formi represije izražene kroz izricanje i izvršenje sankcija. Taj cilj se postiže prvenstveno kroz edukaciju i podizanje svesti relevantnih aktera (predstavnik pravosudnih organa, predstavnik upravnih organa, zaposlenih u organima unutrašnjih poslova i inspekcijским organima i udruženja građana koja se bave zaštitom životne sredine i životinja) o opravdanosti, značaju, prirodi, domašaju i razvoju pravne zaštite životinja.

Naučni značaj proučavanja pravne zaštite životinja proizlazi iz činjenice da promene moralnih shvatanja značajnog dela čovečanstva u odnosu na životinjski svet i uticaj tih promena na položaj životinja u savremenom društvu i pravu još uvek nisu u

dovoljnoj meri obrađeni sa stanovišta pravne teorije. Usled toga, do sada u pravnoj nauci nije formulisan jedinstven teorijski stav o prirodi, opravdanosti i budućem razvoju pravne zaštite životinja i njihove dobrobiti. To se naročito odnosi na situaciju u domaćoj pravnoj nauci koja do sada ovoj problematici nije posvećivala veću pažnju.

Krivičnopravna zaštita životinja predstavlja posebno sporno pitanje, kako u domaćoj tako i u inostranoj nauci. Opravdanost, karakter, dometi i buduće tendencije u oblasti krivičnopravne zaštite životinja pitanja su koja zadiru i u sferu filozofije prava, etike, sociologije, ekologije, biologije, veterine, medicine i drugih nauka. Mnoga od njih su i dalje otvorena, a društvena stvarnost nameće potrebu za menjanjem postojećih i usvajanjem novih zakonskih rešenja, koja bi išla u korak sa etičkim shvatanjima (u smislu zaokreta od radikalnog antropocentrizma ka biocentrizmu), kao i saznanjima u oblasti biologije, veterine i medicine (u smislu uviđanja sposobnosti životinja da osete bol, patnju, strah i stres). Nova zakonska rešenja često se usvajaju da bi se rešili neki praktični problemi ili da bi se izašlo u susret pojedinim društvenim grupama, bez čekanja da pravna teorija da konzistentne, dosledne i u logičkom smislu potpuno ispravne odgovore na gore navedena pitanja. Sa druge strane, zakonodavna reforma u ovoj oblasti nije moguća bez jasnog definisanja položaja životinja u pravnom sistemu uopšte, a posebno u sistemu krivičnog prava. Takav poduhvat zahteva preispitivanje fundamentalnih teorijskih postavki koje su decenijama prisutne u pravnoj nauci, kao i tumačenje postojećih normi i instituta krivičnog prava u izmenjenom etičkom kontekstu. Zbog svega toga, proučavanje pravne zaštite životinja osim društvenog ima i izuzetan naučni značaj, zbog čega se i dalje smatra izuzetno aktuelnim kako u inostranstvu tako i kod nas.

2. PREGLED NAUČNIH SAZNANJA NA POČETKU ISTRAŽIVANJA

U momentu kada je autorka otpočela istraživanja pravne zaštite životinjskog sveta, tačnije 2010. godine kao prve godine projektnog ciklusa, u našoj zemlji je postojao veoma mali broj publikacija posvećenih isključivo toj temi. Naime, za razliku od inostranih, u prvom redu britanskih i američkih autora, domaći autori su se pravnom zaštitom životinjskog sveta bavili uglavnom u sklopu pravne zaštite životne sredine kao celine, bez detaljnijeg razmatranja pravne zaštite faune kao celine, bilo životinja kao bića *per se*. Jedan od razloga za to je činjenica da pravna zaštita životinja predstavlja relativno novi pojam u pravnoj teoriji, zakonodavstvu i sudskoj praksi Republike Srbije. Ako se izuzmu propisi kojima su uređeni lovstvo i ribarstvo kao privredne grane i veterinarstvo, zaštita životinja i njihove dobrobiti u pravom smislu reči uvedena je u naš pravni sistem tek 1. januara 2006. godine kada je na snagu stupio važeći Krivični zakonik. Tada je, članom 269. po prvi put inkriminisano ubijanje i zlostavljanje životinja. Pravna zaštita životinja u Srbiji upotpunjena je tek 2009. kada je na snagu stupio važeći Zakon o dobrobiti životinja⁴. Ovim zakonom uređena su pitanja od značaja za dobrobit životinja, prava, obaveze i odgovornosti pravnih i fizičkih lica, odnosno preduzetnika, za

---

⁴ Zakon o dobrobiti životinja, "Službeni glasnik RS", br. 41/2009.

dobrobit životinja, postupanje sa životinjama i zaštita životinja od zlostavljanja, zaštita dobrobiti životinja pri lišavanju života, držanju, uzgoju, prometu, prevozu, klanju i sprovođenju oglada na životinjama, kao i druga pitanja od značaja za zaštitu dobrobiti životinja. Njime su ujedno propisane i prekršajne sankcije za različite nedozvoljene oblike ponašanja čoveka prema životinjama.

Izuzetak predstavlja monografija *Prava životinja – savremeni međunarodni standardi* prof. dr Milana Paunovića, objavljena u Beogradu 2004. godine. U ovoj naučnoj publikaciji izneta su i obrađena najznačajnija pitanja u vezi sa položajem životinja, i to kako u pravnoj istoriji, tako i u savremenoj pravnoj teoriji, i u važećim nacionalnim i nadnacionalnim pravnim izvorima. Pored toga, autor ovog dela je, inspirisan naprednim uporednopravnim rešenjima izneo i niz konstruktivnih predloga i sugestija za uspostavljanje i poboljšanje tadašnje zakonske regulative i podizanje društvene svesti u oblasti položaja i zaštite životinja u našoj zemlji, uključujući tu i njihovu zaštitu pod okriljem krivičnog prava (Paunović, 2004a). Tome treba dodati i dva naučna članka istog autora: *Uporednopravni pregled zaštite prava i dobrobiti životinja iz 2004 godine* (Paunović, 2004b: 27-61) i *Životinjska prava-prilog proširenoj teoriji ljudskih prava iz 2005 godine* (Paunović, 2005: 128-138), koji su objavljenu u časopisu *Strani pravni život*, u izdanju Instituta za uporedno pravo u Beogradu.

Kada su u pitanju autori sa prostora bivše Jugoslavije, treba ukazati na radove prof. dr Nikole Viskovića, koji se može smatrati začetnikom proučavanja filozofsko – pravnog i pozitivno – pravnog statusa životinja u regionu. Posebno treba istaći doprinos njegovih monografija: *Životinje i čovjek*, objavljene u Splitu 1996. (Visković, 1996) i *Kulturna zoologija – što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji*, objavljene u Zagrebu 2009. (Visković, 2009). U ovim delima, autor razmatra istorijske, sociološke, kulturološke, etnološke, antropološke, psihološke, teorijsko – filozofske i pravne aspekte različitih odnosa koji su tokom istorije ljudskog roda uspostavljeni između životinja i ljudi. On se posebno zadržava na problematici položaja životinja u društvu i pravu, počevši od najstarijih zajednica, pa do savremenih društava, čime doprinosi objašnjenju ključnih pojmova i dominantnih tendencija razvoju normativnog okvira za zaštitu životinja u modernom društvu.

Nasuprot relativno skromnom broju publikacija posvećenih pravnoj zaštiti životinjskog sveta u Republici Srbiji, u zemljama *common law* sistema poput Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije i Australije, do sada je objavljen značajan broj naučnih članaka i monografija koje se bave upravo krivičnopravnim, prekršajnopravnim, filozofskopravnim, kriminološkim, viktimološkim, kriminalističkim, ali i psihološkim i socijalnim, odnosno psiho-patološkim i socijalno-patološkim aspektima povređivanja i ugrožavanja ne samo životinjskog sveta već i fizičkog i psihičkog integriteta i dobrobiti životinja od strane ljudi. Takođe, može se konstatovati da se veliki broj inostranih autora posebno bavi problematikom pravne zaštite životinja od nezakonitog lova i nezakonitog ribolova i razmatranjem globalnih ekoloških posledica takvih aktivnosti (Beirne i South, 2013). To se naročito odnosi na one životinjske vrste koje su identifikovane kao izuzetno ugrožene i koje se zahvaljujući prekomernom i nezakonitom lovu i ribolovu nalaze na ivici izumiranja.

Uočljivo je i da se strani autori predano bave analiziranjem ne samo normativnih već i etičkih i filozofsko – pravnih aspekata zaštite dobrobiti i prava životinja (Donovan, 1990: 350-375; Jasper i Nelkin, 1991; Wenzel, 1991; Finsen i Finsen, 1994; Regan, 2001; Regan i Cohen, 2001; De Grazia, 2002; Armstrong i Botzen, 2003; Sunstein i Craven-Nussbaum, 2004, Francione i Garner, 2010). U toj oblasti se posebno ističu rasprave posvećene etičkim izazovima u vezi sa položajem životinja u modernom društvu, kao i statusom koji im pripada u savremenim pravnim sistemima. Jedno od centralnih i najspornijih pitanja jeste da li životinja može biti subjekt prava, odnosno nosilac pravno zaštićenih interesa ili i u modernom dobu, uprkos novim etičkim usmerenjima i naučnim saznanjima, mora zadržati status objekta prava ili pokretne stvari. Na to se nadovezuje rasprava o opravdanosti i domašajima krivičnopravne zaštite životinja, kao i o sadržaju pojmova "dobrobit životinja" (*animal welfare*) (Fraser, 1998: 55-57) i "prava životinja" (*animal rights*) (Regan, 1998: 42-43).

Pored izučavanja etiologije i fenomenologije nedozvoljenih ponašanja prema životinjama, strani autori osobitu pažnju posvećuju iznalaženju novih i preispitivanju i unapređenju postojećih modela socijalne intervencije u takvim slučajevima. U fokusu njihovih istraživanja nalazi se krivična i prekršajnopravna reakcija, ali i preventivni mehanizmi poput edukacije, podizanja društvene svesti i aktivizma, izazivaju sve veće interesovanje eksperata. Značajan broj radova iz ove oblasti posvećen je etiologiji, fenomenologiji i mogućnostima socijalne intervencije u slučajevima kada se kao učinioci zlostavljana životinja javljaju deca ili maloletnici (Ascione, 2001:7; Beirne, 2004).

Zainteresovanost inostranih autora za oblast pravne zaštite životinja može se pripisati činjenici da zemlje iz kojih oni potiču imaju dugu i bogatu tradiciju zaštite dobrobiti životinja. Među njima prednjače zemlje *common-law* sistema: Velika Britanija i Sjedinjene Američke Države kao domovine prvih pokreta za zaštitu dobrobiti i prava životinja, poput na primer antivivisekcionizma, ali i istaknutih pojedinca, naučnika i aktivista koji su se zalagali za humaniji odnos ljudi prema životinjama (Beers, 2006: 19-42). Ove zemlje su među prvima usvojile zakone posvećene očuvanju dobrobiti životinja i sankcionisanju nezakonitih ljudskih ponašanja prema njima. Isto važi i za autore iz pojedinih zemalja koje pripadaju evropsko-kontinentalnoj pravnoj tradiciji poput Nemačke, Švajcarske i Švedske, a koje su takođe uspele da razviju napredan normativni okvir za zaštitu životinja.

Zbog svega navedenog se autorka u svom istraživanju oslanjala prvenstveno na literaturu i pravne izvore iz pomenutih zemalja. Ali, imajući u vidu da zaštitu životinjskog sveta nije moguće pravno regulisati niti proučavati izolovano od ostalih komponenti životne sredine, publikacije domaćih autora posvećene najznačajnijim pitanjima iz oblasti ekološkog prava predstavljale su dragocenu polaznu osnovu za ovo istraživanje. Među njima se po brojnosti, relevantnosti za predmet istraživanja, sveobuhvatnosti i sadržajnosti izdvajaju monografske publikacije i naučni članci dr Vladana Joldžića, naučnog savetnika Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja objavljeni pre svega od strane ove naučno-istraživačke organizacije, ali i od strane drugih izdavača.

Među njima se posebno izdvajaju sledeće monografije u izdanju Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja: *Ekološko-pravna zaštita kao razvojno promenljiva: teorijsko-praktični pristup* (Joldžić, 2010a), *Država i njeni organi od značaja za zaštitu životne sredine: političko-pravni pristup* (Joldžić, 2010b), *Ekološka politika: od ideje do izgradnje međunarodnog ekološkog prava* (Joldžić, 2008a), *Ekološko pravo: opšti i poseban deo: (Primer Srbije - države u tranziciji)* (Joldžić, 2008b), *Ekološko pravo države u tranziciji: primer Srbije* (Joldžić, 2007a), *Krivična, disciplinska i materijalna odgovornost za zagađivanje životne sredine, kaznena politika u oblasti zaštite u svetu i kod nas* (Joldžić, 2007b), *Ecology Law - General Part: or on the Elements Necessary for the Establishing and Existing of the Independent Law Discipline* (Joldžić, 2007c), *Konvencije od značaja za zaštitu životne sredine i interesa Republike Srbije* (Joldžić, 2006), *Ekološko pravo: opšti deo, ili o elementima neophodnim za uspostavljanje samostalne discipline pravnih nauka* (Joldžić, 1999a) i *Ekološki kriminalitet u pravu i stvarnosti* (Joldžić, 1995). Tome treba dodati i monografije istog autora koje su objavljene od strane drugih izdavača, i to: *Ekološko pravo: opšti i posebni deo* (Joldžić, 2002), u izdanju Sektora za životnu sredinu Saveznog sekretarijata za rad, zdravstvo i socijalno staranje, kao i *Rat, pravo i životna sredina: napad na Jugoslaviju*, u izdanju izdavačke kuće Popadić (Joldžić, 1999b).

Kada su u pitanju naučni članci posvećeni problematici pravne zaštite životne sredine čiji je autor takođe dr Vladan Joldžić, zapaženo mesto pripada onima koji su objavljeni u časopisu Zbornik instituta za kriminološka i sociološka istraživanja: *Ekološka orijentacija prava - oživljavanje antičke u savremenoj misli. Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja* (Joldžić, 2009a:189-196), *O zaštiti ekoloških prava i vrednosti u svetlu principa jednakog prava pristupa administrativnom i sudskom postupku i principa kaznene odgovornosti* (Joldžić, 2008c:153-160), i *Ukratko o mogućnosti određenja opšteg pojma ekološkog kriminaliteta* (Joldžić, 1994:57-65). Pored njih, svakako treba spomenuti i radove pomenutog autora objavljene u drugim naučnim časopisima. U časopisu *Ecologica*, dr Vladan Joldžić je objavio sledeće radove od značaja za zaštitu životne sredine sa posebnim osvrtom na zaštitu biološke raznovrsnosti, u koju spada i životinjski svet: *Institucionalni okvir od značaja za zaštitu biodiverziteta na međunarodnom nivou* (Joldžić, Jakovljević i Spasić, 2010: 445-448), *Institucionalni okvir u Republici Srbiji od značaja za zaštitu biodiverziteta* (Joldžić, Đorđević i Jakovljević, 2010: 441-444), *Biodiverzitet i novine u zakonodavstvu Republike Srbije* (Joldžić, Cvetković i Jakovljević, 2010:396-400).

U istom časopisu autor je objavio i radove relevantne za zaštitu životne sredine koji nisu od direktnog ali svakako jesu od posrednog značaja za pojedina pitanja iz oblasti pravne zaštite životinjskog sveta: *Zaštita životne sredine u svetlu postojanja ili nepostojanja ekoloških fondova (pravni pristup)* (Joldžić, 2009b: 547-556), *Zaštita životne sredine - neka poređenja Srbije i Australije*. (Joldžić, 2009c: 55-60), *Životna sredina i najveći zagađivači iz ugla međunarodnog ekološkog prava* (Joldžić, 2008d: 57-68), *Defining the Elements Necessary for the Existence of the Ecology Law* (Joldžić, 2007d: 29-41), *Globalni ekološki problem sa aspekta prava* (Joldžić, 2003: 35-47), *Ekološko inženjerstvo i pravo: zakonska regulativa u oblasti zaštite životne sredine*

(Joldžić, 2000a: 5-8). Od radova srodne tematike ovog autora objavljenih u časopisu *Pravni život*, treba izdvojiti: *O pojedinim elementima upravnog prava od značaja za zaštitu životne sredine* (Joldžić, 1998: 169-183) i *Pravni putevi ekološko-pravne zaštite prekograničnih voda* (Joldžić, 2000b: 285-294). Konačno, za proučavanu tematiku bitan je i rad dr Vladana Joldžića *Ekološko pravo - nužnost i mogućnosti njegovog izučavanja*, objavljen u časopisu *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* (Joldžić, 1996: 115-156).

3. OSNOVNA ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Analiziranjem pravne zaštite životinjskog sveta u nekom pravnom sistemu, bilo da je reč o domaćem, bilo o uporednom pravu nastoji se pre svega odgovoriti na pitanje: "Na koji način se i u kojoj meri pravnim normama životinje štite od onih ljudskih radnji koje predstavljaju povređivanje i ugrožavanje njihove dobrobiti?" Kao izuzetno kompleksno, ovo pitanje je moguće raščlaniti na nekoliko konkretnijih istraživačkih pitanja, od kojih su neka i sama složena i u sebi sadrže veći broj podpitanja, i na koja se nastojalo odgovoriti tokom ovog istraživanja. Radi postizanja bolje preglednosti istraživačkih pitanja na koja je autorka nastojala da odgovori tokom ovog projektnog ciklusa, ona će biti podeljena u nekoliko grupa na osnovu kriterijuma uže tematike na koju se odnose: 1) pitanja koja se odnose na istorijski razvoj pravne zaštite životinja u svetu i u Srbiji; 2) pitanja koja se odnose na filozofsko-pravnu utemeljenost ideje pravne zaštite životinjskog sveta; 3) pitanja koja se odnose na pravnu zaštitu životinjskog sveta u međunarodnim dokumentima; 4) pitanja koja se odnose na pravno regulisanje zaštite životinja u pozitivnom uporednom pravu pojedinih, reprezentativnih zemalja; 5) pitanja koja se odnose na regulisanje pravne zaštite životinja u pozitivnom pravu Republike Srbije, 6) pitanja koja se odnose na praksu pravosudnih organa u Republici Srbiji kada je u pitanju pravna zaštita životinja i 7) pitanja koja su relevantna za poboljšanje kvaliteta pravne zaštite životinja u Republici Srbiji.

U okviru prve grupe pitanja, koja se bavi istorijskim razvojem pravne zaštite životinja, nastojalo se najpre utvrditi koji su najstariji pravni izvori koji sadrže norme posvećene zaštiti životinja od nedozvoljenih ljudskih ponašanja. Zatim se pokušalo prikazati kako se i u kojim pravcima kroz pravnu istoriju razvijala i menjala pravna zaštita životinjskog sveta u zemljama dva velika pravna sistema: anglo-saksonskog i evropsko-kontinentalnog. Takođe, nastojalo se utvrditi kakva je suštinska razlika između sadržine i smisla ranije važećih pravnih normi posvećenih zaštiti životinja i savremenih *anti cruelty* zakona širom sveta. Kao posebno pitanje razmotren je istorijski razvoj pravne zaštite životinja u Srbiji, počevši od srednjeg veka pa do raspada SFRJ. U okviru ovog kompleksnog pravno-istorijskog pitanja, tragal se za odgovorima na niz konkretnijih pitanja, uključujući i sledeća: Da li je pravna zaštita životinja u bilo kom obliku postojala na ovim prostorima i pre 2006 godine kada je krivičnopravno inkriminisano ubijanje i zlostavljanje životinja, odnosno pre 2009. godine kada je usvojen važeći Zakon o dobrobiti životinja? U kojim pravnim izvorima su ove pravne norme sadržane? Kakva je bila priroda i svrha tih pravnih normi i da li

je njihov karakter bio isključivo antropocentričan ili se u njima mogu nazreti i određeni tragovi biocentričnog uticaja? U kom pravcu je tekla evolucija pravne a posebno krivičnopravne zaštite životinjskog sveta u našoj zemlji i da li postoji određeni kontinuitet između ranijih i važećih propisa u toj oblasti?

U sklopu druge grupe pitanja, koja su posvećena filozofskopravnoj utemeljenosti ideje o zaštiti životinja putem pravnih normi, centralno mesto je zauzela dilema da li je moguće i opravdano životinjama pružati pravnu zaštitu, naročito kada je reč o zaštiti njihovog života i dobrobiti posredstvom normi krivičnog prava. Ova dilema nametnula je niz drugih istraživačkih pitanja. Kao najznačajnija od njih mogu se izdvojiti sledeća: Da li životinje mogu biti objekt zaštite (zaštitni objekt) u krivičnom pravu ili ih i dalje treba tretirati kao objekt radnje krivičnog dela? Da li je moguće i etički opravdano da se životinje prestanu tretirati kao puke pokretne stvari i kakav bi im status u društvu i pravu trebalo dodeliti umesto toga? Da li je antropocentrično definisanje zaštitnog objekta koje je i dalje zastupljeno u pozitivnom pravu Republike Srbije održivo i da li postoji mogućnost za njegovo ekstenzivnije tumačenje kako bi se pod njega mogle podvesti i životinje i njihova dobrobit? Da li je etički opravdano i pravno izvodljivo životinjama priznati pravni subjektivitet i kakva bi bila njegova priroda? Kakve bi bile pravne posledice prihvatanja ideje o postojanju prava životinja, ili barem pravno zaštićenih interesa čiji bi one bile titulari? Koji su mogući razvojni pravci pravnog položaja životinja u savremenim pravnim sistemima?

Treća grupa pitanja usmerena je na istraživanje zaštite životinja u međunarodnom pravu. Njima se u prvom redu nastojalo ispitati koji su najznačajniji međunarodni propisi iz oblasti zaštite životinjskog sveta i kakva je njihova sadržina. Kao jedno od pitanja iz ove grupe, nametnulo se i pitanje odnosa međunarodnih i nacionalnih propisa iz oblasti zaštite životinjskog sveta. Tačnije, nastojalo se proveriti da li su domaći propisi usklađeni sa međunarodnim standardima, u kolikoj meri je to učinjeno, koje propise bi i na koji način trebalo izmeniti u cilju implementacije ratifikovanih međunarodnih instrumenata iz ove oblasti i koje međunarodne konvencije posvećene pravnoj zaštiti životinja još treba ratifikovati. Posebna podgrupa iz ove grupe pitanja odnosi se na harmonizaciju sa pravom Evropske unije. U okviru njih se nastojalo istražiti koji su izvori komunitarnog prava najrelevantniji za oblast pravne zaštite životinja i kako bi trebalo postupati u cilju omogućavanja njihove implementacije u našoj zemlji.

Pitanja iz četvrte grupe posvećena su zaštiti životinja u uporednom pravu. Pri tome treba istaći da je komparativnopravno izučavanje zaštite životinja sprovedeno na dva koloseka. prvi se odnosi na zamlje anglo-saksonske pravne tradicije (Ujedinjeno Kraljevstvo i Sjedinjene Američke Države), dok drugi obuhvata zemlje evropsko-kontinentalne pravne tradicije, uključujući Nemačku, Italiju, Švajcarsku i Švedsku, ali i bivše jugoslovenske republike. U sklopu ove grupe pitanja nastojalo se utvrditi kojim propisima se u navedenim zemljama štiti životinjski svet, koji je njihov smisao i sadržina, koliko je njihova primena efikasna i dosledna i da li neka od uporednopravnih rešenja mogu biti razmotrena kao mogući uzori za domaćeg zakonodavca. Pored toga, nastojalo se ukazati na osnovne razvojne pravce pravne zaštite životinjskog sveta u svakoj od

navedenih zemalja, uzimajući u obzir istorijske, socijalne, ekonomske i druge okolnosti koje su u njima zastupljene. Na kraju, u okviru analize pravne zaštite životinjskog sveta u drugim zemljama, ostvaren je i uvid u angažovanje civilnog sektora na planu poboljšanja položaja životinja i doprinos aktivizma udruženja za zaštitu životinja ali i pojedinaca unapređenju stanja u toj oblasti. Posebna pažnja posvećena je pravnoj zaštiti životinjskog sveta u bivšim jugoslovenskim republikama kao i utvrđivanju sličnosti i razlika između njihovih rešenja sa onima koja postoje u pravu Republike Srbije.

Među pitanjima iz pete grupe, posvećene zaštiti životinja u pozitivnom pravu Srbije, najvažnije se odnosilo na to koji propisi predstavljaju jemstvo pravne zaštite životinjskog sveta u našoj zemlji. Pitanja iz ove grupe se odnose kako na krivičnopravnu tako i na prekršajnopravnu zaštitu životinja. Na koji način je u našoj zemlji regulisana krivičnopravna a na koji prekršajnopravna zaštita životinja? Koja sve krivična dela predstavljaju najozbiljnije vidove povređivanja i/ili ugrožavanja životinjskog sveta kao dela životne sredine, odnosno životinja kao bića *per se*, zdravlja životinja, dobrobiti životinja, životinjskih staništa i populacija pojedinih životinjskih vrsta? Koji zakoni iz domena ekološkog prava sadrže pravne norme posvećene zaštiti životinjskog sveta? Kakva je kaznena reakcija predviđena u slučaju kršenja njihovih odredbi? Prilikom analiziranja navedenih zakonskih odredbi, autorka se nije zadržavala na pukoj interpretaciji pravnih normi već im je pristupila krajnje kritički, preispitujući konstantno njihov smisao, cilj koji se njima želi postići kao i mogućnosti za njihovo poboljšanje u skladu sa međunarodnim standardima i uzorima iz komparativnog prava.

Šesta grupa pitanja bavi se primenom domaćih propisa iz oblasti zaštite životinjskog sveta. Ona se odnose na zvanične pravosudne statistike u vezi sa brojem prijavljenih, optuženih i osuđenih lica za krivična dela kojima se povređuje ili ugrožava životinjski svet. Ova pitanja imaju višestruk značaj budući da podaci o broju prijavljenih, optuženih i osuđenih lica za krivična dela protiv životinjskog sveta mogu poslužiti i kao parametri za ocenu intenziteta i kvaliteta državne reakcije na ova nedozvoljena ponašanja, ali i kao polazna osnova za izvođenje pretpostavki i predviđanja o budućim kretanjima u ovoj oblasti kriminaliteta. Ona se odnose na utvrđivanje obima, dinamike, strukture, tokova i eventualnog predviđanja budućih tendencija u oblasti ekološkog kriminaliteta uopšte, sa posebnim osvrtom na krivična dela protiv životinjskog sveta.

Dinamika ovog oblika kriminaliteta analizirana je upoređivanjem broja prijavljenih, optuženih i osuđenih lica za ta dela na godišnjem nivou od 2006. do 2010. Kako bi se utvrdio intenzitet državne reakcije na ovaj oblik kriminaliteta postavilo se i pitanje koja vrsta i mera krivičnih sankcija se najčešće izriče učiniocima ovih krivičnih dela u praksi pravosudnih organa Republike Srbije? Kada je u pitanju struktura učinilaca, razmotreno je u kojoj meri su među učiniocima ovih krivičnih dela zastupljena punoletna lica a u kojoj meri maloletnici? Odgovor na ovo pitanje je bitan jer pokazuje koji su najčešći učinioци krivičnih dela kojima se povređuje ili ugrožava životinjski svet i doprinosi sagledavanju jednog posebnog oblika prestupništva mladih a to je ekološki kriminalitet. U tom smislu, saznanje o zastupljenosti maloletnika u ukupnom broju učinilaca ovih krivičnih dela relevantno je i kao determinanta prilikom izbora oblika socijalne intervencije u takvim

slučajevima. Istovremeno, ono doprinosi koncipiranju takvog preventivnog modela koji bi korespondirao ne samo sa potrebama i osobenostima punoletnih, već i sa specifičnostima maloletnih prestupnika.

Sedma grupa pitanja usmerena je na poboljšanje kvaliteta socijalne intervencije u oblasti krivičnih dela i prekršaja protiv životinjskog sveta. Ona su koncentrisana na preispitivanje efikasnosti postojećih i iznalaženje novih, efikasnijih modela državne i društvene reakcije na ovaj oblik kriminaliteta. Kritička analiza postojeće situacije nametnula je sledeća od njih kao najrelevantnija: Koje korake treba preduzeti na zakonodavnom planu kako bi se unapredio kvalitet i efikasnost pravne zaštite životinja u Srbiji? Na koji način treba izmeniti rad pravosudnih organa prilikom rešavanja slučajeva u vezi sa povređivanjem i/ili ugrožavanjem životinjskog sveta? Kako poboljšati rad inspekcijskih organa i organa unutrašnjih poslova prilikom otkrivanja učinilaca ovih krivičnih dela? Koji su raspoloživi preventivni modeli i kako povećati njihovu delotvornost? Na koji način se može doprineti podizanju društvene svesti o značaju ove problematike i neophodnosti njenog rešavanja? Kako unaprediti intenzitet i kvalitet saradnje između civilnog sektora (udruženja za zaštitu životinja i udruženja za zaštitu životne sredine) i nadležnih državnih organa u ovoj oblasti?

4. KORIŠĆENI METODI ISTRAŽIVANJA

Kao osnovni metodi prilikom istraživanja pravne zaštite životinjskog sveta upotrebljavani su sledeći: 1) pravno-dogmatski metod, 2) istorijski metod, 3) komparativni metod i 4) statistički metod.

Primena pravno-dogmatskog ili doktrinarnog metoda sastoji se u tumačenju, interpretaciji, odnosno iznalaženju suštinskog smisla pravnih normi sadržanih u propisima zakonskog i podzakonskog karaktera koji su od značaja za zaštitu životinjskog sveta. Priroda ovog metoda je normativna (Chynoweth, 2008: 28-38), što znači da on objašnjava sadržinu pojedinih propisa, pokazujući na koji način je određena oblast pravno regulisana (Dobinson i Johns: 2007: 18-19). Ovaj metod primenjen je sa namerom da se ostvari produbljena egzegeza kako pravnih normi posvećenih zaštiti životne sredine a u okviru nje i životinjskog sveta, tako i pravnih normi čiji je cilj zaštita životinja kao zasebnih jedinki. Primena ovog metoda doprinela je da se relevantne pravne norme sadržane u nizu propisa zakonskog i podzakonskog karaktera sistematski izlože, analiziraju i razjasne (Mc Cornville i Chui, 2007:4). Normativni metod primenjen je kako u odnosu na domaće, tako i u odnosu na međunarodne propise posvećene regulisanju zaštite životinjskog sveta kako bi se u ovom mnoštvu pravnih normi sagledala njihova pravna snaga i međusobni hijerarhijski odnos (Joldžić, 2008b: 53).

Savremeno pravo je u velikoj meri proizvod istorijskih okolnosti, te proučavanje sadašnjeg, pozitivnog prava nije moguće bez poznavanja njegovog istorijskog razvoja (Lukić, 1983: 150). U skladu sa tim, istorijski metod je tokom ovog istraživanja primenjivan sa namerom da se ostvari uvid u razvoj i tokove (Jovašević, 2006:34)

pravne zaštite životinjskog sveta tokom proteklih vekova, počevši od najstarijih pravnih izvora poput Ur-Namuovog zakonika, Hamurabijevog zakonika i Zakonika Lipit Ištar, preko srednjovekovnih kodifikacija, pa sve do pravnih rešenja usvojenih u novom veku i savremenom dobu. Primena ovog metoda omogućila je ne samo istorijski pregled zakonskih rešenja iz ove oblasti, već i sagledavanje filozofsko – pravnih i etičkih shvatanja koja su u ovoj oblasti bila zastupljena počev od prvih civilizacija pa do pravnih sistema dvadeset i prvog veka. Istorijski metod primenjen je kako prilikom analiziranja razvoja pravne zaštite životinjskog sveta u Srbiji, tako i prilikom proučavanja njene evolucije u drugim pravnim sistemima, ali i u međunarodnom pravu.

Kako je problematika pravne zaštite faune proučavana ne samo u okvirima domaćih propisa već i inostranom pravu, uključujući i *common law* i evropsko – kontinentalni sistem, sa osvrtom i na pozitivno pravo bivših jugoslovenskih republika, primenjivan je i komparativni ili uporednopravni metod. Primena komparativnog metoda suštinski se ne razlikuje od primene normativnog metoda prilikom proučavanja nacionalnog prava, ali ona omogućava da se na osnovu šireg predmeta proučavanja (najmanje dva nacionalna pravna sistema u celini ili delovima) steknu nova saznanja. Upotreba komparativnog metoda doprinela je da se uporednopravna rešenja ili njihovi pojedini aspekti i elementi uporede sa domaćim, da se sagledaju njihove dobre i loše strane te da se oni razmotre kao iskustva koja bi bila korisna za domaćeg zakonodavca (Lukić, 1983:152). Ovaj metod pokazao se veoma korisnim budući da svaka izgradnja i primena zakona najviše zavisi od zakonodavne politike, odnosno zahteva stvarnosti i političkih krugova (Joldžić i Jovašević, 2012:30), što naročito dolazi do izražaja u oblasti ekološkog prava gde se i sama mogućnost inkriminisanja određenog delikta razlikuje od države do države (Joldžić i Jovašević, 2012:31). Komparativnopravna analiza omogućila je upravo da se uvidi koliko socijalna intervencija u oblasti zaštite životinjskog sveta varira, koje su sličnosti i razlike između vrste, oblika i intenziteta državne reakcije na nedozvoljena ponašanja prema životinjama u različitim zemljama i čime su te razlike uslovljene.

Statističke evidencije državnih organa tradicionalno se smatraju značajnim izvorom sekundarnih podataka o kriminalitetu (Ignjatović, 2008:75). Zato je statistički metod primenjen prilikom analiziranja podataka Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije o broju prijavljenih, optuženih i osuđenih lica za krivična dela usmerena protiv životinjskog sveta, o uzrastu učinilaca tih krivičnih dela kao i o vrsti i meri krivičnih sankcija koje su im izrečene. Statistički podaci odnose se na period od 2006. godine kada je u naš pravni sistem uvedeno krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja i kada su krivična dela protiv životne sredine izdvojena u zasebno poglavlje u okviru Krivičnog zakonika, zaključno sa 2013. kao poslednjom godinom za koju su bili dostupni statistički podaci. U pitanju su podaci izraženi u apsolutnim brojevima, a njihovim dovođenjem u vezu sa drugim podacima utvrđivani su njihovi međusobni odnosi izraženi u relativnim brojevima (Ignjatović, 2008:76).

Imajući u vidu ograničenja statistika kriminaliteta, poput "tamnih brojki" i "brojki preterivanja" (Konstantinović-Vilić, Nikolić-Ristanović i Kostić, 2009:71) savremeni kriminolozi ističu da primena ovog metoda ne omogućava precizno merenje kriminaliteta,

naglašavajući da statistike kriminaliteta zapravo omogućavaju merenje aktivnosti državnih organa (Konstantinović-Vilić, Nikolić-Ristanović i Kostić, 2009:69). Zato je ovaj metod prvenstveno korišćen sa namerom da se procene oblik i intenzitet socijalne intervencije u slučaju krivičnih dela protiv životinjskog sveta u Srbiji. Pri tome je statistički metod primenjen na najzastupljeniji i najoštrij oblik socijalne intervencije na ekološki kriminalitet – na krivičnopravnu reakciju. Uprkos nedostacima i ograničenjima koja prate primenu statističkog metoda, analiziranje statističkih podataka sprovedeno u okviru ovog istraživanja doprinelo je da se u određenij meri sagledaju obim, struktura, dinamika i rasprostranjenost, kao i tendencije kretanja (Konstantinović-Vilić, Nikolić-Ristanović i Kostić, 2009:69), odnosno trendovi (Ignjatović, 2008:76) ekološkog kriminaliteta u Srbiji u posmatranom periodu.

5. SAZNANJA STEČENA NA OSNOVU ISTRAŽIVANJA

Na osnovu sagledavanja istorijskog razvoja krivičnopravne zaštite životinja, može se uvideti da su životinje, počevši od najstarijih društava i država, imale značajno mesto u čovekovom svakodnevnom životu, što se odražavalo i na njihov pravni položaj. Pojedini aspekti odnosa između čoveka i životinja oduvek su bili predmet regulisanja pravnih, pa i krivičnopravnih normi, ali ono što je vremenom evoluiralo jeste način na koji su ti odnosi uređivani i pobude iz kojih se to činilo. Tako se od strogo i radikalno antropocentričnih zakona iz perioda starog, srednjeg i dela novog veka, koji su životinje štitili samo formalno, dok je, zapravo, zaštita pružana ljudima i njihovim interesima, u pojedinim pravnim sistemima stiglo do savremenih biocentrično orijentisanih zakona, koji prepoznaju da životinje imaju određene vrednosti za sebe, pa i određene interese, što ih čini na samo korak od priznavanja takozvanih "prava životinja".

Saznanja o istorijskom razvoju pravne zaštite životinjskog sveta potvrdila su da ideja o poštovanju dobrobiti životinja i humanom odnosu prema njima nije isključivo proizvod savremenih zakonodavnih tendencija podstaknutih aktivizmom društava za zaštitu životinja. Ugledajući se na moderna rešenja iz uporednog prava, mnoge zemlje koje su kroz istoriju štitile životinje samo sporadično ili radi zaštite interesa ljudi (privrede i njenih pojedinih grana poput stočarstva, ribarstva i lovstva) su usvojile izuzetno napredne odredbe posvećene zaštiti životinja. Takav je slučaj i sa pravnim sistemom Republike Srbije. U tom kontekstu, saznanje da je u našoj zemlji "javno mučenje i svirepo zlostavljanje teglećih i jašećih" životinja, kao i održavanje seksualnog odnosa sa životinjama bilo zabranjeno još u devetnaestom veku odredbama Kriminalnog (Kaznitelnog) zakonika za Knjaževstvo Srbiju iz 1860. godine (Batrićević, 2012a: 398), doprinosi da se odredbe važećih propisa ne doživljavaju kao nametnuti pravni tansplanti, već kao logični nastavak tradicije humanog odnosa prema životinjama u našem društvu.

Analiza relevantnih međunarodnih izvora potvrđuje spremnost međunarodne zajednice da kreira koherentni normativni okvir za zaštitu životinja. Od konvencija usvojenih od strane Ujedinjenih nacija, za Republiku Srbiju su najrelevantnije odredbe

sledećih: 1) Međunarodne konvencije o zaštiti ptica iz 1950. godine⁵, 2) Konvencije o močvarama koje su od međunarodnog značaja, osobito kao prebivalište ptica močvarica iz 1971. godine⁶, 3) Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje faune i flore (CITES) iz 1973. godine⁷, 4) Konvencije o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja iz 1979. godine⁸ i 5) Konvencije o biološkoj raznovrsnosti iz 1992. godine⁹.

Od konvencija usvojenih pod okriljem Saveta Evrope, za pravnu zaštitu životinja najbitnije su: 1) Evropska konvencija o zaštiti životinja u međunarodnom prevozu iz 1968. godine¹⁰, 2) Evropska konvencija za zaštitu životinja koje se uzgajaju na poljoprivrednim gazdinstvima iz 1976. godine¹¹, 3) Evropska konvencija za zaštitu životinja za klanje iz 1979. godine¹², 4) Konvencija o očuvanju evropske divlje flore i faune i prirodnih staništa iz 1979. godine¹³, 5) Evropska konvencija za zaštitu kičmenjaka koji se koriste za eksperimentalne i druge naučne svrhe iz 1986. godine¹⁴ i 6) Evropska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca iz 1987. godine¹⁵ i 7) Konvencija o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava¹⁶.

Među internacionalnim dokumentima, posebno mesto zauzimaju nacrti Univerzalne deklaracije o pravima životinja (Paunović, 2004a:204) i Univerzalne deklaracije o dobrobiti životinja¹⁷. U pitanju su dokumenti koji još uvek nisu stekli formalnu pravnu snagu, ali koji se, zahvaljujući rastućoj podršci pojedinaca, država i međunarodnih organizacija, svakim danom približavaju tom cilju. Njihova moralna snaga potkrepljena je upravo velikim brojem entiteta koji su im pristupili, te se očekuje da će ona uskoro rezultovati i zvaničnim usvajanjem.

Upoređivanje rešenja u nacionalnim zakonodavstvima pokazuje u kojoj meri je odnos zakonodavca prema životinjama uslovljen socijalnim, ekonomskim, istorijskim i kulturnim prilikama. Uporednopravno posmatrano, mogu se uočiti značajne razlike u pogledu načina

---

⁵ Zakon o potvrđivanju Međunarodne konvencije o zaštiti ptica, "Službeni list SFRJ", br. 6/1973.

⁶ Zakon o potvrđivanju Konvencije o močvarama koje su od međunarodnog značaja, osobito kao prebivalište ptica močvarica, "Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori", br. 9/1977.

⁷ Zakon o potvrđivanju Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje faune i flore (CITES), "Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori", br. 11/2001

⁸ Zakon o potvrđivanju Konvencije o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja "Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori", br. 102/2007.

⁹ Zakon o potvrđivanju Konvencije o biološkoj raznovrsnosti, "Službeni list SRJ Međunarodni ugovori", br. 11/2001;

¹⁰ Zakon o potvrđivanju Evropske Konvencije o zaštiti životinja u međunarodnom prevozu, "Službeni list SRJ-Međunarodni ugovori", br. 1/1992.

¹¹ Zakon o potvrđivanju Evropske Konvencije za zaštitu životinja koje se uzgajaju na poljoprivrednim gazdinstvima, "Službeni list SRJ-Međunarodni ugovori", br. 6/1996.

¹² Zakon o potvrđivanju Evropske Konvencije za zaštitu životinja za klanje, "Službeni list SRJ-Međunarodni ugovori", br. 6/1996.

¹³ Zakon o potvrđivanju Konvencije o očuvanju evropske divlje flore i faune i prirodnih staništa, "Službeni glasnik RS-Međunarodni ugovori", br. 102/2007.

¹⁴ Zakon o potvrđivanju Evropske Konvencije za zaštitu kičmenjaka koji se koriste za eksperimentalne i druge naučne svrhe, "Službeni glasnik RS-Međunarodni ugovori", br. 1/2010.

¹⁵ Zakon o potvrđivanju Evropske Konvencije o zaštiti kućnih ljubimaca, "Službeni glasnik RS-Međunarodni ugovori", br. 1/2010.

¹⁶ Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, Strasbourg, 04.11.1998., Council of Europe, European Treaty Series - No. 172.

¹⁷ Provisional Draft of Universal Declaration on Animal Welfare (UDAW) - New Draft Agreement (2011), <https://www.globalanimallaw.org/database/universal.html>

na koji je u pojedinim zemljama uređena problematika zaštite i dobrobiti životinja i sankcionisanja njihovog ubijanja, povrede, mučenja i zlostavljanja. Sa jedne strane, postoje zemlje u kojima uopšte ne postoje zakoni posvećeni ovoj oblasti dok su, sa druge strane, u određenim zemljama "prava životinja" zagantovana na ustavnom nivou te se može konstatovati da "ono što u jednoj zemlji ima vrednost života, u drugoj ima status puke pokretne stvari" (Tomaselli, 2003). Ipak, između pravnih sistema čija zakonodavstva sadrže odredbe od značaja za zaštitu životinja postoje određene zajedničke karakteristike. I u zemljama anglosaksonske i u zemljama evropsko – kontinentalne pravne tradicije čiji pravni sistemi pružaju zaštitu životinjama, ona se uspostavlja putem normi krivičnog i prekršajnog prava. Mali broj zemalja, poput Nemačke (Nattrass, 2004: 283-312) i Švajcarske garantuju zaštitu životinja normama ustavnog prava. U većini zemalja, krivična dela od značaja za zaštitu životinja su sistematizovana u okviru krivičnih dela protiv životne sredine, dok je u Švedskoj krivično delo ubijanja i mučenja životinja svrstano u krivična dela protiv javnog reda (Batrićević, 2012b: 382; Striwing, 2002:93-106).

Ako se po strani ostave zemlje koje nemaju zakonske odredbe iz ove oblasti, uočeno je da između zemalja koje poseduju odredbe posvećene zaštiti životinja postoji sve viši stepen konvergencije te da se njihove inicijalne razlike postepeno prevazilaze. Za približavanje zakonskih rešenja zaslužno je i transplantovanje pojedinih uspešnih rešenja iz jednog sistema u drugi, ali i obilje međunarodnih dokumenata posvećenih zaštiti životinjskog sveta, kao i aktivizam međunarodnih i nacionalnih nevladinih organizacija posvećenih zaštiti životne sredine i faune.

U zavisnosti od intenziteta povrede ili ugrožavanja života, zdravlja, telesnog integriteta i dobrobiti životinja, nedozvoljena ponašanja prema životinjama su inkriminisana kao: 1) krivična dela ili 2) prekršaji. U zemljama koje u okviru kaznenih dela razlikuju krivična dela i prekršaje, kao što je slučaj sa Republikom Srbijom, teži vidovi povrede i ugrožavanja životinjskog sveta spadaju u domen krivičnog, a lakši u sferu prekršajnog prava. U zemljama koje prihvataju podelu krivičnih dela na zločine (teža krivična dela) i prestupe (lakša krivična dela) (Jovašević, 2011:765), ubijanje i mučenje životinja se svrstava u zločine, dok se neki drugi, lakši oblici povrede ili ugrožavanja njihove dobrobiti kvalifikuju kao prestupi. Takav je, na primer, slučaj sa zemljama *common law* sistema koje za teže krivično delokoriste termin *felony*, a za lakše *misdemeanor* (Myers, 1982: 1–15).

U Republici Srbiji krivična dela od direktnog ili indirektnog značaja za zaštitu životinja sistematizovana su u dvadeset i trećoj glavi Krivičnog zakonika koja je posvećena krivičnim delima životne sredine, odnosno takozvanim ekološkim krivičnim delima. U pitanju su sledeća krivična dela: 1) ubijanje i zlostavljanje životinja (član 269.), 2) prenošenje zaraznih bolesti kod biljaka i životinja (član 270.), 3) nesavesno pružanje veterinarske pomoći (član 271.), 4) proizvodnja štetnih sredstava za lečenje životinja (član 272.), 5) zagađivanje hrane i vode za ishranu, odnosno napajanje životinja (član 273.), 6) nezakonit lov (član 276.), 7) nezakonit ribolov (član 277.) i 8) uništenje, oštećenje, iznošenje u inostranstvo i unošenje u Srbiju zaštićenog prirodnog dobra (član 265.).

Pored ovih dela, za krivičnopravnu zaštitu životinja, posredan značaj imaju sledeća dela i to u svojim težim oblicima: 1) zagađenje životne sredine (član 260.), 2) protivpravna

izgradnja i stavljanje u pogon objekata i postrojenja koja zagađuju životnu sredinu (član 262.), 3) oštećenje objekata i uređaja za zaštitu životne sredine (član 263.) i 4) unošenje opasnih materija u Srbiju i nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija. Krivično pravo ne štiti sve životinjske vrste, već samo kičmenjake, sa izuzetkom vodenih organizama (koji mogu biti i beskičmenjaci) koji se štite krivičnim delom nezakonitog ribolova i zaštićenih životinjskih vrsta (gde mogu spadati bilo koje zaštićene životinjske vrste). Krivično pravo posebno štiti divljač (krivičnim delom nezakonitog lova), ribe i druge vodene životinje (krivičnim delom nezakonitog ribolova), kao i životinje koje imaju status posebno zaštićenih životinjskih vrsta (krivičnim delom uništenja, oštećenja, iznošenja u inostranstvo i unošenja u Srbiju zaštićenog prirodnog dobra). Od ubijanja, povređivanja i zlostavljanja krivično pravo štiti samo kičmenjake i to one čija smrt, bol, patnja, strah i stres kod većine ljudi izazivaju osećaj sažaljenja (Stojanović, 2006:614).

Naziv poglavlja u okviru kojeg su sistematizovana pokazuje da je objekt zaštite ovih krivičnih dela životna sredina. Ipak, kod krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja ovo pitanje je sporno jer ono postoji i u slučaju ubijanja i mučenja samo jedne životinje, čime se ne povređuje i ne ugrožava životna sredina. Dileme u pogledu prirode zaštitnog objekta ovog krivičnog dela izaziva i njegov najteži oblik, uveden 2009., koji se odnosi na borbe između životinja. Ni u tom slučaju objekt zaštite nije životna sredina, jer se ona radnjom izvršenja tog oblika ne ugrožava i ne povređuje ni na koji način. Međutim, u našem krivičnom pravu, objekti zaštite mogu biti samo čovek i druge osnovne društvene vrednosti, dok životinje mogu biti samo objekti radnji krivičnih dela. Ipak širim tumačenjem "drugih društvenih vrednosti" mogli bi se stvoriti preduslovi da i životinjama bude priznato svojstvo zaštitnog objekta u krivičnom pravu. To opet ne bi bilo radi njih samih, jer bi to predstavljalo suviše radikalno zadiranje u osnovne principe na kojima počiva krivično pravo, već radi vrednosti koju one imaju za čoveka i za društvo u celini a koje su potvrđene i Konvencijom Saveta Evrope o zaštiti kućnih ljubimaca iz 1987. koju je naša zemlja ratifikovala 2010. godine¹⁸.

Prekršajnepravne odredbe od značaja za zaštitu životinja sadržane su u sledećima zakonima: 1) Zakonu o zaštiti životne sredine¹⁹, 2) Zakonu o zaštiti prirode²⁰, 3) Zakonu o divljači i lovstvu²¹, 4) Zakonu o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda²², 5) Zakonu o veterinarstvu²³ i 6) Zakonu o dobrobiti životinja²⁴. Ovi zakoni spadaju u oblast ekološkog prava, odnosno prava zaštite životne sredine. Ali, Zakon o veterinarstvu se javlja i kao izvor sporednog krivičnog zakonodavstva budući da propisuje krivično delo nadriveterinarstva.

Poznavanje prekršajnepravnih odredbi neophodno je za pravilno tumačenje i primenu krivičnih inkriminacija budući da su one u velikom broju slučajeva blanketnog karaktera.

---

¹⁸ Zakon o potvrđivanju Evropske konvencije o zaštiti kućnih ljubimaca, "Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori", br. 1/2010.

¹⁹ Zakon o zaštiti životne sredine, "Službeni glasnik RS", br. 135/2004, 36/2009, 36/2009, 72/2009 i 43/2011.

²⁰ Zakon o zaštiti prirode, "Službeni glasnik RS", br. 36/2009, 88/2010 i 91/2010.

²¹ Zakon o divljači i lovstvu, "Službeni glasnik RS", br. 18/2010.

²² Zakon o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda, "Službeni glasnik RS", br. 128/2014.

²³ Zakon o veterinarstvu, "Službeni glasnik RS", br. 91/2005, 30/2010 i 93/2012.

²⁴ Zakon o dobrobiti životinja, "Službeni glasnik RS", br. 41/2009.

Takođe, pokazalo se da je u mnogim slučajevima potrebno utvrditi kada se jedno nedozvoljeno ponašanje prema životinjama tretira kao krivično delo, a kada kao prekršaj, pošto su mnoge radnje inkriminisane i kao jedna i kao druga vrsta kažnjivih ponašanja. Naročito poteškoće može izazvati razgraničenje između krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja i nekih prekršaja iz Zakona o dobrobiti životinja. Slično je i u pogledu krivičnog dela nezakonitog lova i prekršaja iz Zakona o divljači i lovstvu, kao i krivičnog dela nezakonitog ribolova i prekršaja iz Zakona o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda. Kako od toga zavisi nadležnost suda i vrsta i mera sankcije, u posebnim zakonima bi trebalo preciznije definisati odnos sa odgovarajućim odredbama Krivičnog zakonika.

Analiza podataka o broju prijavljenih, optuženih i osuđenih lica za krivična dela od značaja za zaštitu životinja u našoj zemlji od 2006. kada je stupio na snagu važeći Krivični zakonik, do 2012. godine pokazuje da se ova krivična dela retko prijavljuju i sankcionišu, kako u odnosu na ukupan broj krivičnih dela, tako i odnosu na ostala krivična dela protiv životne sredine. Sam broj učinilaca prijavljenih, optuženih i osuđenih lica za krivična dela protiv životne sredine u našoj zemlji je prilično mali i iznosi oko 2%. Nešto više od jedne polovine prijavljenih za ekološka krivična dela bude za ista optuženo, dok svega od 30 do 40% od broja prijavljenih lica bude i osuđeno. (Batrićević i Batanjski, 2014:178-179). U posmatranom periodu nisu uočene značajnije oscilacije u broju prijavljenih, optuženih i osuđenih za krivična dela protiv životne sredine. Izuzetak je uništenje, oštećenje, iznošenje u inostranstvo i unošenje u Srbiju zaštićenog prirodnog dobra za koje je 2010. prijavljen znatno veći broj lica nego prethodnih godina (Batrićević, 2012c: 206).

Ekološka krivična dela u preko 90% slučajeva čine punoletna lica, dok ih maloletnici čine retko. Maloletnici uglavnom čine šumsku krađu, nezakonit lov, nezakonit ribolov, a ponekad i ubijanje i zlostavljanje životinja (Batrićević i Batanjski, 2014:180).

Od ekoloških krivičnih dela nesrazmerno veliki procenat prijava, optuženja i osuda otpada na krivično delo šumske krađe (Batrićević, 2012d: 120-122). Krivična dela relevantna za zaštitu životinja koja se najčešće prijavljuju i čiji učinioци najčešće budu optuženi i osuđeni su: 1) nezakonit lov, 2) nezakonit ribolov i 3) ubijanje i zlostavljanje životinja. U pogledu broja prijavljenih i osuđenih lica za nezakonit lov nisu uočene značajnije oscilacije, ali broj osuđenih za nezakonit ribolov konstantno raste. U 2006. i 2007. godini broj lica osuđenih za krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja bio je veoma mali. To je razumljivo ako se uzme u obzir da je ovo delo uvedeno u naš pravni sistem tek 2006. godine. Narednih godina se broj prijavljenih, optuženih i osuđenih za ovo delo povećavao, što govori u prilog podizanja svesti o njegovom značaju i društvenoj opasnosti, kako među građanima, tako i među predstavnicima pravosudnih organa (Batrićević i Batanjski, 2014:181-182).

Priroda krivičnih dela kojima se štite životinje, okolnosti pod kojima se čine, karakter objekta radnje, nedovoljno razvijena svest o njihovoj društvenoj opasnosti i potrebi za njihovim prijavljivanjem, impliciraju da u ovoj oblasti postoji visok procenat tamnih brojki kriminaliteta. Zbog toga statistike treba interpretirati sa rezervom, slično kao kod nasilja u

porodici²⁵, gde se procenjuje da je broj stvarnih slučajeva znatno veći od broja prijavljenih (Nikolić-Ristanović i Dokmanović, 2006:25; Jovanović, Višnjić, Ignjatović i Macanović, 2009:29; Jovanović, Simeunović-Patić i Macanović, 2012:76).

6. IMPLIKACIJE STEČENIH SAZNANJA

Sprovođenje istraživanja o pravnoj zaštiti životinjskog sveta i objavljivanje njegovih rezultata u formi monografija i naučnih radova imalo je za cilj da stečena znanja prezentuje što širem krugu relevantnih aktera kako bi se njihovom edukacijom doprinelo unapređenju stanja u sferi zaštite opstanka, telesnog i psihičkog integriteta, zdravlja i dobrobiti životinja u našoj zemlji. Rezultate svog naučno-istraživačkog rada iz oblasti pravne zaštite životinjskog sveta, autorka je prezentovala u tri monografije, objavljene od strane Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, kao i u nizu naučnih članaka, objavljenih u časopisima kategorisanim od strane Ministarstva prosvete nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. Monografiju pod nazivom *Zaštita životinja u međunarodnom pravu*, autorka je objavila 2013. godine kao jedini autor (Batrićević, 2013a), dok je monografiju *Zaštita životinja u Srbiji-kaznenopravni i ekološki aspekti* (Batrićević i Batanjski, 2014), koja je publikovana 2014. godine, i monografiju *Zaštita životinja u uporednom pravu: zakoni, prakse i ekološke politike*, koja je publikovana 2015. godine (Batrićević i Stanković, 2015), objavila kao prvi koautor.

Od naučnih članaka u kojima su predstavljeni rezultati ovog istraživanja, autorka je u časopisu Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja objavila sledeće: *Borbe pasa kao teži oblik krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja* (Batrićević, 2010a: 211-227) i Uloga konvencija saveta Evrope u krivičnopravnoj zaštiti životinja (Batrićević, 2011a: 137-158). U časopisu Revija za kriminologiju i krivično pravo, koji Institut za kriminološka i sociološka istraživanja izdaje zajedno sa Srpskim udruženjem za krivičnopravnu teoriju i praksu, autorka je objavila sledeće naučne članke posvećene ovoj tematici: *Zlostavljanje životinja - fenomenologija, etiologija i državna reakcija*. (Batrićević, 2011b:143-164) i *Bestijalnost – pojam, uzroci i državna reakcija*, 2012 godine (Batrićević, 2012e: 339-359).

U ostalim naučnim časopisima, autorka je objavila sledeće radove relevantne za problematiku ovog istraživanja. U časopisu Pravna riječ: *Dometi i implementacija Zakona o dobrobiti životinja u pravnom sistemu Republike Srbije* (Batrićević, 2010b:353-365); u časopisu Socijalna misao: *Hordašenje kao socijalnopatološka pojava – fenomenologija, etiologija i državna reakcija* (Batrićević, 2011c:141-163), u časopisu Temida: *Deca i zlostavljanje životinja – kriminološki, viktimološki i krivičnopravni aspekti* (Batrićević, 2011d: 57-77) i *Ekološka krivična dela – zločini bez žrtve?* (Batrićević, 2013b:113-132); u časopisu Evropsko zakonodavstvo: *Zaštita dobrobiti životinja u pravu Evropske unije* (Batrićević, 2012f.: 309-336), Analiza Strategije Evropske unije za zdravlje životinja

---

²⁵ Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima Službeni glasnik RS¹, br. 27/2011.

(Batrićević, 2012g:372-397), *Standardi Evropske unije u oblasti čuvanja divljih životinja u zooškim vrtovima* (Batrićević, 2013c:276-294) i *Zaštita divljih ptica u pravu Evropske unije* (Batrićević, 2013d: 239-263); u časopisu Srpska pravna misao: *Krivičnopravna reakcija na nezakonit promet zaštićenim životinjskim vrstama* (Batrićević, 2012c: 203 - 225) i *Nadriveterinarstvo u Srbiji – Pojam, karakteristike i krivičnopravna reakcija* (Batrićević, 2013e: 59 -80); u časopisu *Zaštita prirode Krivično delo nesavesnog pružanja veterinarske pomoći u zakonodavstvu Republike Srbije* (Batrićević,2011e: 147-168); u časopisu *Strani pravni život Krivično – pravna reakcija na zlostavljanje životinja u Kraljevini Švedskoj* (Batrićević, 2012b: 378-394), u časopisu *Glasnik Advokatske komore Vojvodine Etički i pravni okviri za zaštitu dobrobiti eksperimentalnih životinja u Republici Srbiji* (Batrićević, 2012h: 726-751), u časopisu *Zbornik radova pravnog fakulteta u Nišu Krivično delo ubijanje i mučenje životinja – materijalni i procesni aspekt* (Batrićević i Ilić, 2013: 275-286); u časopisu *Pravni informator Pravne posledice napuštanja kućnih ljubimaca od strane neodgovornih vlasnika* (Batrićević, 2013f: 3-8) i u časopisu *Veterinarski glasnik Trovanje životinja-veterinarsko medicinski i krivično pravni aspekti* (Aleksić, Batrićević, Jovašević i Aleksić, 2014:251-263).

Na naučnim konferencijama organizovanim od strane Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, autorka je predstavila sledeće radove od značaja za pitanje pravne zaštite životinjskog sveta kao integralnog dela životne sredine: *Krivično delo nezakonitog lova*, na konferenciji "Kriminal i državna reakcija: fenomenologija, mogućnosti, perspektive" 2011 godine (Batrićević, 2011f), *Posebna obaveza – vaspitna mera za maloletne učinioce ubijanja i zlostavljanja životinja – sadržina, mogućnosti, efekti*, na konferenciji "Delikt, kazna i mogućnosti socijalne profilakse", 2012. godine (Batrićević, 2012i), *Uloga Evropske konvencije za zaštitu kućnih ljubimaca u suzbijanju zlostavljanja životinja u Srbiji*, na konferenciji "Kriminal, državna reakcija i harmonizacija sa evropskim standardima" 2013. godine (Batrićević, 2013g) i *Nepreduzimanje mera zaštite životne sredine u Srbiji: pojam, značaj i državna reakcija* (Batrićević, 2014), na konferenciji "Prestup i kazna: de lege lata et de lege ferenda." 2014. godine. Svi nabrojani radovi publikovani su u formi poglavlja u hrestomatijama koje su objavljene povodom navedenih konferencija.

Od radova prezentovanih na konferencijama organizovanim od strane drugih ustanova, problematici pravne zaštite životinjskog sveta posvećeni su sledeći: *Krivično delo nezakonitog ribolova u Republici Srbiji*, objavljen u zborniku radova *Ekologija i pravo od strane Instituta za uporedno pravo i Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu* 2012. godine (Batrićević, 2012j), kao i *Istorijski razvoj kaznenopravne zaštite životinja u Srbiji od 1850. do 1945. godine*, objavljen u Zborniku radova sa X međunarodnog naučnog skupa "Sinergija 2012 – Zaštita i upravljanje životnom sredinom" organizovanog od strane Univerziteta Sinergija u Bijeljini 2012. godine (Batrićević, 2012a).

Saznanja stečena tokom ovog istraživanja i prezentovana u nabrojanim naučnim radovima potvrdila su da se unapređenju pravne zaštite životinjskog sveta može se ostvariti sprovođenjem niza koordiniranih aktivnosti: 1) u oblasti zakonodavstva, 2) u

domenu prakse pravosudnih organa, 3) u pogledu postupanja policije i nadležnih inspekcija i 4) u pogledu opšte i posebne prevencije.

Na zakonodavnom planu potrebno je preduzeti korake i na međunarodnom i na nacionalnom nivou. Naša zemlja je do sada ratifikovala sve konvencije Saveta Evrope čije odredbe imaju direktan ili indirektan značaj za zaštitu životinja, osim Konvencije o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava, što je istaknuto kao jedna od preporuka zakonodavcu. Iako Srbija još uvek nije članica Evropske unije, potrebno je insistirati na upoznavanju sa sadržinom izvora komunitarnog prava kao i na implementaciji standarda koji su njima propisani. Za oblast zaštite životinja od tih izvora najveći značaj ima Direktiva Evropske unije posvećena zaštiti životne sredine putem krivičnog prava iz 2008. godine i trebalo bi je posmatrati kao smernicu za našeg zakonodavca u toj oblasti.

Kada je u pitanju zakonodavna aktivnost na nacionalnom planu, treba naglasiti da je Srbija u poslednjih nekoliko godina usvojila veći broj novih i izmenila određeni broj postojećih zakonskih rešenja koja imaju značaj za zaštitu životinjskog sveta. Adekvatna primena ovih novih ili izmenjenih zakonskih odredbi nastojala se omogućiti kroz publikovanje radova u kojima su tumačeni brojni blanketni pojmovi koji su u njima upotrebljeni, razjašnjene neke njihove sporne odredbe, razgraničena polja njihove primene i istaknuti njihovi nedostaci.

Poboljšanja efikasnosti delovanja pravosudnih organa – sudova i tužilaštava u slučajevima krivičnih dela protiv životinjskog sveta takođe je prepoznato kao značajan izazov. Budući da ideja o krivičnopravnoj zaštiti životinja predstavlja relativnu novinu u našem pravnom sistemu, potrebno je precizirati pravne standarde i blanketne pojmove iz ove oblasti, kao što su: dobrobit životinja, prava životinja, zlostavljanje životinje, okrutnost prema životinjama, nanošenje životinji bola, patnje, straha ili stresa, borbe životinja, prava i dužnosti vlasnika životinja itd. Na osnovu saznanja iz inostrane literature i analize uporednopravnih rešenja, autorka je nastojala da u svojim radovima objasni ove i sa njima povezane pojmove i doprinese njihovom preciznijem tumačenju.

Unapređenje socijalne intervencije povodom povređivanja ili ugrožavanja životinjskog sveta, može se postići i poboljšanjem rada policije i nadležnih inspekcija. Nadležne inspekcije, poput komunalne i veterinarske mogu neposredno da uoče slučajeve nezakonitog postupanja prema životinjama. Zato imaju značajnu ulogu u otkrivanju i dokazivanju krivičnih dela i prekršaja učinjenih na štetu životinja i u procesuiranju njihovih učinilaca. Kao i kod pravosudnih organa, i kod inspekcija i policije treba insistirati na edukaciji i specijalizaciji, posebno u oblasti fenomenologije i etiologije zlostavljanja životinja. Tako se omogućava da oni lakše prepoznaju slučajeve okrutnosti prema životinjama i doprinesu njihovom efikasnijem prijavljivanju, dokazivanju i suzbijanju.

I kod krivičnih dela i prekršaja kojima se povređuju i ugrožavaju životinje, prepoznato je da akcenat treba staviti na prevenciju, i u opštem i u posebnom obliku. Posredstvom sistema obrazovanja, medija, državnih organa i aktivizma nevladinih organizacija posvećenih zaštiti životinja u našoj zemlji mogu se preduzeti organizovani naponi na podizanju društvene svesti o dalekosežnim negativnim posledicama povređivanja i

ugrožavanja životinjskog sveta, kao i o neophodnosti adekvatne i efikasne socijalne intervencije u takvim slučajevima.

REFERENCE

1. Aleksić, J., Batrićević, A., Jovašević, D. i Aleksić, Z.. (2014). Trovanje životinja-veterinarsko medicinski i krivično pravni aspekti. *Veterinarski glasnik*, god. 68, br. 3-4: 251-263.
2. Arluke, A., Levin, J., Luke, C. i Ascione, F. (1999). The Relationship of Animal Abuse to Violence and Other Forms of Antisocial Behavior. *Journal of Interpersonal Violence*, god. 14, br. 9: 963-975.
3. Armstrong, S. J. i Botzen, R..(2003). *The Animal Ethics Reader*. London: Taylor and Francis Group-Psychology Press.
4. Ascione, F. (2001). *Animal Abuse and Youth Violence, Juvenile Justice Bulletin*. Washington D.C.: U.S. Department of Justice Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
5. Batrićević, A. i Batanjski, V. (2014). *Zaštita životinja u Srbiji-kaznenopravni i ekološki aspekti*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
6. Batrićević, A. i Ilić, I. (2013). Krivično delo ubijanje i mučenje životinja – materijalni i procesni aspekt. *Zbornik radova pravnog fakulteta u Nišu*, god. 64, br. 1: 275-286.
7. Batrićević, A. i Stanković, V. (2015). *Zaštita životinja u uporednom pravu: zakoni, prakse i ekološke politike*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
8. Batrićević, A. (2010a). Borbe pasa kao teži oblik krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, god. 29, br. 1-2: 211-227.
9. Batrićević, A. (2010b). Dometi i implementacija Zakona o dobrobiti životinja u pravnom sistemu Republike Srbije. *Pravna riječ*, god. 7, br. 23: 353-365.
10. Batrićević, A. (2011a). Uloga konvencija saveta Evrope u krivičnopravnoj zaštiti životinja. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, god. 30, br. 1-2: 137-158.
11. Batrićević, A. (2011b). Zlostavljanje životinja - fenomenologija, etiologija i državna reakcija. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, god. 49, br. 1: 143-164.
12. Batrićević, A. (2011c). Hordašenje kao socijalnopatološka pojava – fenomenologija, etiologija i državna reakcija. *Socijalna misao*, god. 18, br. 4: 141-163.
13. Batrićević, A. (2011d). Deca i zlostavljanje životinja – kriminološki, viktimološki i krivičnopravni aspekti. *Temida*, god. 14, br. 3: 57-77.
14. Batrićević, A. (2011e). Krivično delo nesavesnog pružanja veterinarske pomoći u zakonodavstvu Republike Srbije. *Zaštita prirode*, god. 61, br. 2: 147-168.
15. Batrićević, A. (2011f). Krivično delo nezakonitog lova, u: Kron, Leposava i Knežić, Branislava (ur.). *Kriminal i državna reakcija: fenomenologija, mogućnosti, perspektive*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

16. Batrićević, A. (2012a). Istorijski razvoj kaznenopravne zaštite životinja u Srbiji od 1850. do 1945. godine, u: Stanišić, Milovan (ur.). *Zbornik radova sa X međunarodnog naučnog skupa Sinergija 2012 – Zaštita i upravljanje životnom sredinom*. Bijeljina: Univerzitet Sinergija.
17. Batrićević, A. (2012b). Krivično – pravna reakcija na zlostavljanje životinja u Kraljevini Švedskoj. *Strani pravni život*, god. 55, br. 2: 378-394.
18. Batrićević, A. (2012c). Krivičnopravna reakcija na nezakonit promet zaštićenim životinjskim vrstama. *Srpska pravna misao*, god. 18, br. 45: 203 -225.
19. Batrićević, A. (2012d). Krivično delo šumske krađe u pozitivnom pravu Republike Srbije. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, god. 31. br. 1: 105-130.
20. Batrićević, A. (2012e). Bestijalnost – pojam, uzroci i državna reakcija. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, god. 50, br. 1-2: 339-359.
21. Batrićević, A. (2012f). Zaštita dobrobiti životinja u pravu Evropske unije. *Evropsko zakonodavstvo*, god. 11, br. 39-40: 309-336.
22. Batrićević, A. (2012g). Analiza Strategije Evropske unije za zdravlje životinja. *Evropsko zakonodavstvo*, god. 11, br. 41: 372-397.
23. Batrićević, A. (2012h). Etički i pravni okviri za zaštitu dobrobiti eksperimentalnih životinja u Republici Srbiji. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, god. 84, br. 11: 726-751.
24. Batrićević, A. (2012i). Posebna obaveza – vaspitna mera za maloletne učinioce ubijanja i zlostavljanja životinja – sadržina, mogućnosti, efekti, u: Kron, Leposava (ur). *Delikt, kazna i mogućnosti socijalne profilakse*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
25. Batrićević, A. (2012j). Krivično delo nezakonitog ribolova u Republici Srbiji, u: Čavoški, Aleksandra i Knežević-Bojović, Ana (ur). *Ekologija i pravo*. Beograd: Institut za uporedno pravo i Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu.
26. Batrićević, A. (2013a). *Zaštita životinja u međunarodnom pravu*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
27. Batrićević, A. (2013b). Ekološka krivična dela – zločini bez žrtve?. *Temida*, god. 16, br. 1: 113-132.
28. Batrićević, A. (2013c). Standardi Evropske unije u oblasti čuvanja divljih životinja u zoološkim vrtovima. *Evropsko zakonodavstvo*, god. 12, br. 43-44: 276-294.
29. Batrićević, A. (2013d). Zaštita divljih ptica u pravu Evropske unije. *Evropsko zakonodavstvo*, god. 12, br. 45-46: 239-263.
30. Batrićević, A. (2013e). Nadriveterinarstvo u Srbiji – Pojam, karakteristike i krivičnopravna reakcija. *Srpska pravna misao*, god. 19, br 46: 59 -80.
31. Batrićević, A. (2013f). Pravne posledice napuštanja kućnih ljubimaca od strane neodgovornih vlasnika. *Pravni Informator*, god. 16, br. 7-8: 3-8.
32. Batrićević, A. (2013g). Uloga Evropske konvencije za zaštitu kućnih ljubimaca u suzbijanju zlostavljanja životinja u Srbiji, u: Kron, Leposava i Jugović, Aleksandar (ur.). *Kriminal, državna reakcija i harmonizacija sa evropskim standardima*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
33. Beers, D. (2006). *For the Prevention of Cruelty: The History and Legacy of Animal Rights Activism in the United States*. Ohio: Ohio University Press.
34. Beirne, P. i South, N. (ur). (2013). *Issues in Green Criminology*. London: Routledge.

35. Beirne, P. (2004). From Animal Abuse to Interhuman Violence? A Critical Review of the Progression Thesis. *Society and Animals – Journal of Humane – Animal Studies*, god. 12, br.1: 39-65.
36. Chynoweth, P. (2008). Chapter 3 - Legal Research, u: Ruddock, Les i Knight, Andrew (ur.). *Advanced Research Methods in the Built Environment*. Oxford: Wiley-Blackwell.
37. Cole, M. L. (2009). *Literature Review and Manual: Animal-Assisted Therapy*, Alberta: Lethbridge.
38. Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, Strasbourg, 04.11.1998., Council of Europe, European Treaty Series - No. 172.
39. Čavoški, K. i Vasić, R. (1999). *Uvod u pravo*. Beograd: Draganić.
40. De Grazia, D. (2002). *Animal Rights: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
41. Dobinson, I. i Johns, F. (2007). Qualitative legal research u: Mc Conville, Mike i Wing Hong, Chui (ur.). *Research Methods for Law*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
42. Donovan, J. (1990). Animal Rights and Feminist Theory. *Signs*, god. 15, br.2: 350-375.
43. Đorđević, J. (2002). Nova ekološka etika i zaštita životne sredine. *Teme*, god. 26, br. 2:235–244.
44. European Convention for the Protection of Pet Animals, Strasbourg, 13.11.1987., Council of Europe, European Treaty Series - No. 125, <http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/172.htm>, 07.06.2015.
45. Fajnbreg, Dž. (1987). Prava životinja i nerođenih pokolenja (prevod:Babić, J.). *Gledišta:Časopis Beogradskog univerziteta*, 28(7-8): 25-38.
46. Febres, J., Brasfield, H., Shorey, R., Elmquis, J., Ninnemann, A., Schonbrun Y., Temple, J., Recupero, P. i Stuart G. (2014). Adulthood Animal Abuse among Men Arrested for Domestic Violence. *Violence Against Women*, god. 20, br. 9: 1059-1077.
47. Finsen, L. i Finsen, S. (1994). *The Animal Rights Movement in America*. New York: Twayne Publications.
48. Fleury, A. (2007). An Overview of Animal Hoarding, *Praxis – Where Reflection and Practice Meet*, god.7, br. 1: 58-64.
49. Flynn, C. (2009). Women Battering, Pet-Abuse and Human-Animal Relationships, u: Andrew, Linzey (ur.). *The Link Between Animal Abuse and Human Violence*. Portland, Oregon: Sussex Academic Press.
50. Francione, G. i Robert G. (2010). *The Animal Rights Debate: Abolition or Regulation?* New York: Columbia University Press.
51. Fraser, D. (1998). Animal Welfare, u: Bekoff, Marc (ur.). *Encyclopedia of Animal Rights and Animal Welfare*. Westport: Greenwood Press.
52. Gibson, H. (2005). *Dog Fighting Legal Overview, Animal Legal and Historical Center*, Michigan: Michigan State University College of Law, Animal Legal and Historical Center. <https://www.animallaw.info/article/detailed-discussion-dog-fighting>
53. Ignjatović, Đ. (2008). *Kriminologija*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu-Centar za publikacije.

54. Jasper, J. i Nelkin, D. (1991). *The Animal Rights Crusade: the Growth of a Moral Protest*. New York: Free Press.
55. Joldžić, V. i Jovašević, D. (2012). *Ekološko krivično pravo, međunarodni i ustavni osnovi, stvarnost i mogućnosti*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
56. Joldžić, V., Cvetković, D. i Jakovljević, Z. (2010). Biodiverzitet i novine u zakonodavstvu Republike Srbije. *Ecologica*, god. 17, br. 59: 396-400.
57. Joldžić, V., Đorđević, S. i Jakovljević, Z. (2010). Institucionalni okvir u Republici Srbiji od značaja za zaštitu biodiverziteta. *Ecologica*, god. 17, br. 59: 441-444.
58. Joldžić, V., Jakovljević, Z. i Spasić, S. (2010). Institucionalni okvir od značaja za zaštitu biodiverziteta na međunarodnom nivou. *Ecologica*, god. 17, br. 59: 445-448.
59. Joldžić, V. (1994). Ukratko o mogućnosti određenja opšteg pojma ekološkog kriminaliteta. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, god. 23, br. 1: 57-65.
60. Joldžić, V. (1995). *Ekološki kriminalitet u pravu i stvarnosti*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
61. Joldžić, V. (1996). Ekološko pravo - nužnost i mogućnosti njegovog izučavanja. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*. god. 44, br. 4-6: 115-156.
62. Joldžić, V. (1998). O pojedinim elementima upravnog prava od značaja za zaštitu životne sredine. *Pravni život*, god. 47, br. 10: 169-183.
63. Joldžić, V. (1999a). *Ekološko pravo: opšti deo, ili o elementima neophodnim za uspostavljanje samostalne discipline pravnih nauka*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
64. Joldžić, V. (1999b). *Rat, pravo i životna sredina: napad na Jugoslaviju*. Beograd: Popadić.
65. Joldžić, V. (2000a). Ekološko inženjstvo i pravo: zakonska regulativa u oblasti zaštite životne sredine. *Ecologica*, god. 7, br. 2: 5-8.
66. Joldžić, V. (2000b). Pravni putevi ekološko-pravne zaštite prekograničnih voda. *Pravni život*, god. 49, br.9: 285-294.
67. Joldžić, V. (2002). *Ekološko pravo: opšti i posebni deo*. Beograd: Savezni sekretarijat za rad, zdravstvo i socijalno staranje, Sektor za životnu sredinu.
68. Joldžić, V. (2003). Globalni ekološki problem sa aspekta prava. *Ecologica - Posebno izdanje*, god. 10, br. 8: 35-47.
69. Joldžić, V. (2006). *Konvencije od značaja za zaštitu životne sredine i interesa Republike Srbije*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
70. Joldžić, V. (2007a). *Ekološko pravo države u tranziciji: primer Srbije*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
71. Joldžić, V. (2007b). *Krivična, disciplinska i materijalna odgovornost za zagađivanje životne sredine, kaznena politika u oblasti zaštite u svetu i kod nas*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
72. Joldžić, V. (2007c). *Ecology Law - General Part: or on the Elements Necessary for the Establishing and Existing of the Independent Law Discipline*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
73. Joldžić, V. (2007d). Defining the Elements Necessary for the Existence of the Ecology Law. *Ecologica*, god. 15, br. 50: 29-41.

74. Joldžić, V. (2008a). *Ekološka politika: od ideje do izgradnje međunarodnog ekološkog prava*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
75. Joldžić, V. (2008b). *Ekološko pravo: opšti i poseban deo: (Primer Srbije - države u tranziciji)*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
76. Joldžić, V. (2008c). O zaštiti ekoloških prava i vrednosti u svetlu principa jednakog prava pristupa administrativnom i sudskom postupku i principa kaznene odgovornosti. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, god. 27, br. 1-2: 153-160.
77. Joldžić, V. (2008d). Životna sredina i najveći zagađivači iz ugla međunarodnog ekološkog prava. *Ecologica*, god. 15, br. 15: 57-68.
78. Joldžić, V. (2009a). Ekološka orijentacija prava - oživljavanje antičke u savremenoj misli. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, god. 28, br. 1-2: 189-196.
79. Joldžić, V. (2009b). Zaštita životne sredine u svetlu postojanja ili nepostojanja ekoloških fondova (pravni pristup). *Ecologica*, god. 16, br. 55: 547-556.
80. Joldžić, V. (2009c). Zaštita životne sredine - neka poređenja Srbije i Australije. *Ecologica*, god. 16, br. 54: 55-60.
81. Joldžić, V. (2010a). *Ekološko-pravna zaštita kao razvojno promenljiva: teorijsko-praktični pristup*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
82. Joldžić, V. (2010b). *Država i njeni organi od značaja za zaštitu životne sredine: političko-pravni pristup*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
83. Joldžić, V. (2010c). Zaštita biodiverziteta u Republici Srbiji. *Ecologica*, god. 17, br. 59: 343-350.
84. Jovanović S., Simeunović-Patić, B. i Macanović, V. (2012). *Krivičnopravni odgovor na nasilje u porodici u Vojvodini*. Novi Sad: Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova.
85. Jovanović, N., Višnjčić, J., Ignjatović, T. i Macanović, B. (2009). *Mapiranje praznine: nezavisni nadzor nad sprovođenjem Zaključnih komentara i preporuka UN Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena državi Srbiji*. Beograd: Autonomni ženski centar.
86. Jovašević, D. i Đurđić, V. (2006). *Krivično pravo, Posebni deo*. Beograd: Nomos.
87. Jovašević, D. (2006). *Krivično pravo, Opšti deo*. Beograd: Nomos.
88. Jovašević, D. (2009). *Sistem ekoloških delikata – ekološko kazneno pravo*. Niš: Pravni fakultet u Nišu – Centar za publikacije.
89. Jovašević, D. (2011). *Leksikon krivičnog prava*. Beograd: Službeni glasnik.
90. Konstantinović-Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V. i Kostić, M. (2009). *Kriminologija*. Niš: Pelikan Print.
91. Krivični zakonik, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014.
92. Kruger, K. i Serpell, J. (2006). *Animal-Assisted Interventions in Mental Health: Definitions and Theoretical Foundations*, u: Aubrey H. Fine (ur.). *Handbook on Animal-Assisted Therapy*. New York: Academic Press.
93. Lukić, R. (1983). *Metodologija prava*. Beograd: Naučna knjiga.

94. Marković, M. (2014). Ekološka kultura bitan faktor u rešavanju ekološke krize. *Socijalna misao*, god. 21, br.1:25-41
95. Mazour, I., Chumakoy, A. i Gay, W. (2003). *Global Studies Encyclopedia*. Moscow: Dialog-Raduga publishers.
96. Mc Conville, M. i Chui, W. H. (2007). Introduction and Overview, u: Mc Conville, Mike. i Chui, Wing Hong (ur.). *Research Methods for Law*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
97. Myers, M. (1982). Common Law in Action: the Prosecution of Felonies and Misdemeanors. *Sociological Inquiry*, god. 52, br. 1: 1–15.
98. Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima Službeni glasnik RS", br. 27/2011.
99. Natrass, K. (2004). "...Und die Tiere", Constitutional Protection for Germany's Animals, *Animal Law Review at Lewis and Clark Law School*, god. 10, br.1: 283-312.
100. Nikolić-Ristanović, V. i Dokmanović, M. (2006). *Međunarodni standardi o nasilju u porodici i njihova primena na Zapadnom Balkanu*. Beograd: Izdavačko-grafičko preduzeće "Prometej".
101. O'Haire, M. (2010). Companion Animals and Human Health: Benefits, Challenges, and the Road Ahead. *Journal of Veterinary Behavior*, god. 5, br. 5: 226-234.
102. Paunović, M., Krivokapić, B. i Krstić, I. (2007). *Osnovi međunarodnih ljudskih prava*. Beograd: Megatrend univerzitet.
103. Paunović, M. (2004a). *Prava životinja – savremeni međunarodni standard*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i "Đuro Salaj" AD.
104. Paunović, M. (2004b). Uporednopravni pregled zaštite prava i dobrobiti životinja. *Strani pravni život*, god. 47, br.1: 27-61.
105. Paunović, M. (2005). Životinjska prava-prilog proširenoj teoriji ljudskih prava. *Strani pravni život*, god. 48, br. 3: 128-138.
106. Provisional Draft of Universal Declaration on Animal Welfare (UDAW) - New Draft Agreement (2011), <https://www.globalanimallaw.org/database/universal.html>
107. Regan T. i Cohen, C. (2001). *The Animal Rights Debate*. Lanham: Rowmat and Littlefield.
108. Regan, T. (1998). Animal Rights, u: Bekoff, Marc (ur.). *Encyclopedia of Animal Rights and Animal Welfare*. Westport: Greenwood Press.
109. Regan, T. (2001). *Defining Animal Rights*. Champaign: University of Illinois Press.
110. Rice, M., Banks, D., Davies, C., Gosling, J., Newman, J., Wadley, J. i Walravens F. 2008. *Environmental Crime – A Threat to our Future*. London: Environmental Investigation Agency (EIA).
111. Stojanović, Z. (2006). *Komentar krivičnog zakonika*. Beograd: Javno preduzeće "Službeni glasnik".
112. Striving, H. (2002). Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden. *Animal Law*, god. 8, br.1: 93-106.
113. Sunstein, C. i Craven-Nussbaum, M. (2004). *Animal Rights: Current Debates and New Directions*. Oxford: Oxford University Press.

114. Tomaselli, P. (2003). *Detailed Discussion of International Comparative Animal Cruelty Laws*, Michigan: Michigan State University College of Law, Animal Legal and Historical Center. <https://www.animallaw.info/article/detailed-discussion-international-comparative-animal-cruelty-laws>
115. Visković, N. (1996). *Životinje i čovjek*. Split: Književni krug.
116. Visković, N. (2009). *Kulturna zoologija – što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
117. Votson, A. (2000). *Pravni transplant: pristup uporednom pravu*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Institut za uporedno pravo.
118. Wenzel, G. (1991). *Animal Rights, Human Rights: Ecology, Economy and Ideology in the Canadian Arctic*. Toronto: University of Toronto Press.
119. Zakon o divljači i lovstvu, "Službeni glasnik RS", br. 18/2010.
120. Zakon o dobrobiti životinja, "Službeni glasnik RS", br. 41/2009.
121. Zakon o potvrđivanju Evropske konvencije o zaštiti kućnih ljubimaca, "Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori", br. 1/2010.
122. Zakon o potvrđivanju Evropske Konvencije o zaštiti kućnih ljubimaca, "Službeni glasnik RS-Međunarodni ugovori", br. 1/2010.
123. Zakon o potvrđivanju Evropske Konvencije o zaštiti životinja u međunarodnom prevozu, "Službeni list SRJ-Međunarodni ugovori", br. 1/1992.
124. Zakon o potvrđivanju Evropske Konvencije za zaštitu kičmenjaka koji se koriste za eksperimentalne i druge naučne svrhe, "Službeni glasnik RS-Međunarodni ugovori", br. 1/2010.
125. Zakon o potvrđivanju Evropske Konvencije za zaštitu životinja koje se uzgajaju na poljoprivrednim gazdinstvima, "Službeni list SRJ-Međunarodni ugovori", br. 6/1996.
126. Zakon o potvrđivanju Evropske Konvencije za zaštitu životinja za klanje, "Službeni list SRJ-Međunarodni ugovori", br. 6/1996.
127. Zakon o potvrđivanju Konvencije o biološkoj raznovrsnosti, "Službeni list SRJ Međunarodni ugovori", br. 11/2001.
128. Zakon o potvrđivanju Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje faune i flore (CITES), "Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori", br. 11/2001
129. Zakon o potvrđivanju Konvencije o močvarama koje su od međunarodnog značaja, osobito kao prebivalište ptica močvarica, "Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori", br. 9/1977.
130. Zakon o potvrđivanju Konvencije o očuvanju evropske divlje flore i faune i prirodnih staništa, "Službeni glasnik RS-Međunarodni ugovori", br. 102/2007.
131. Zakon o potvrđivanju Konvencije o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja "Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori", br. 102/2007.
132. Zakon o potvrđivanju Međunarodne konvencije o zaštiti ptica, "Službeni list SFRJ", br. 6/1973.
133. Zakon o veterinarstvu, "Službeni glasnik RS", br. 91/2005, 30/2010 i 93/2012.
134. Zakon o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda, "Službeni glasnik RS", br. 128/2014.
135. Zakon o zaštiti prirode, "Službeni glasnik RS", br. 36/2009, 88/2010 i 91/2010.

136. Zakon o zaštiti životne sredine, "Službeni glasnik RS", br. 135/2004, 36/2009, 36/2009, 72/2009 i 43/2011.

LEGAL PROTECTION OF ANIMALS (FAUNA) AS AN INTEGRAL PART OF ENVIRONMENT

Within the project "Crime in Serbia: Phenomenology, Risks and the Possibilities of Social Intervention", the author has been focused on the research of national and international framework for legal (criminal and administrative) protection of one specific component of the environment – animals (fauna). Although a series of books and research papers dedicated to various environmental legal issues has been published in Serbia, very few authors have been dealing with legal protection of fauna, animals as beings per se and state reaction to prohibited human behaviours towards animals. Having in mind the circumstance that the scope of research in this field has been rather modest in our country as well as the fact that some legislative solutions such as criminal offence of animal cruelty and Law on Animal Welfare represent innovations in Serbian legal system, the author has been dedicating special attention to critical analysis of the aforementioned legal provisions, their comparison to foreign sources of law and to the assessment of the possibilities and limitations of state reaction to animal cruelty in Serbia. On the basis of the conclusions drawn from her research, the author has attempted to generate some recommendations that would contribute to the improvement of the quality of the analysed legal provisions and increase the efficiency of their practical implementation in accordance with the ethical principles of biocentrism and European and international standards in the sphere of animal protection.

Key words: environment protection, animal protection, criminal law, environmental law, social intervention